

Juha Sinkkonen

**PELASTUSLAITOKSEN SISÄISTEN
VALMIUSHARJOITUSTEN
KEHITTÄMINEN**
Satakunnan pelastuslaitos

Opinnäytetyö

Liiketalouden ammattikorkeakoulututkinto

Tradenomikoulutus, turvallisuusala

2023

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Tradenomi (AMK), turvallisuusala
Tekijä/Tekijät	Juha Sinkkonen
Työn nimi	Pelastuslaitoksen sisäisten valmiusharjoitusten kehittäminen
Toimeksiantaja	Satakunnan pelastuslaitos
Vuosi	2023
Sivut	52 sivua, liitteitä 9 sivua
Työn ohjaaja(t)	Joni Lindeman, Petri Ekberg, Elsa Mattila

TIIVISTELMÄ

Tässä opinnäytetyössä perehdyttiin valmiusharjoitusten perusteisiin ja periaatteisiin. Opinnäytetyössä tarkasteltiin valmiusharjoitusten roolia osana pelastuslaitoksen toimintaa sekä sen varautumista ja turvallisuutta. Tavoitteena opinnäytetyössä oli löytää Satakunnan pelastuslaitokselle konkreettisia kehitysehdotuksia organisaation sisäisten valmiusharjoitusten järjestämiseen ja suunnitteluun, joita rakenteita hyödyntäen pelastuslaitos voi itsenäisesti suunnitella ja järjestää sisäisiä valmiusharjoituksia varautumisen kehittämiseksi.

Opinnäytetyössä tutkimusongelmina olivat, ettei kohdeorganisaatiolla ollut olemassa olevaa rakennetta tai mallia sisäisten valmiusharjoitusten järjestämiseen sekä kohdeorganisaatiolla ei ollut suunniteltua resurssia suunnittelemaan tai koordinoimaan valmiusharjoituksia organisaation sisällä.

Tutkimusmenetelminä käytettiin osallistuvaa havainnointia sekä puolistrukturoituja haastatteluja. Opinnäytetyön toteutuksessa järjestettiin kohdeorganisaatiolle sisäinen valmiusharjoitus, joka havainnoitiin ja havaintoja hyödynnettiin kehittämistoimenpiteiden määrittelyssä. Puolistrukturoidut haastattelut järjestettiin ennen ja jälkeen valmiusharjoituksen.

Työn tulokset osoittavat, että vähäinen harjoittelumäärä ja sisäisten valmiusharjoitusten määrä on johtanut organisaation osaamisen keskittymiseen, jolloin tämä muodostaa kohdeorganisaatiolle oleellisen henkilöriskin tiettyihin johtamisjärjestelmän tehtäviin liittyen.

Opinnäytetyön kehittämistoimenpiteenä syntyi kohdeorganisaatiolle malli, jolla kohdeorganisaatio voi suunnitella itselleen säännöllisesti vuosittain sisäiset valmiusharjoitukset. Vuosikellomallilla tuetaan kohdeorganisaation muunkin harjoitustoiminnan suunnittelua ja koordinoimista, sekä tätä kautta organisaation varautumisen kehittämistä. Säännöllinen organisaation sisäinen harjoittelu kehittää organisaation häiriö- ja poikkeustilannevalmiutta sekä vaativien tilanteiden johtamiskykyä. Säännölliset harjoitukset tukevat organisaation etukäteissuunnittelun kehittämistä.

Asiasanat: valmiusharjoitus, varautuminen, pelastuslaitoksen varautuminen, normaaliolojen häiriötilanne, johtaminen

Degree	Bachelor of business administration
Author (authors)	Juha Sinkkonen
Thesis title	Development of rescue services internal preparedness training
Commissioned by	Satakunnan pelastuslaitos (Satakunta Rescue Services)
Time	2023
Pages	52 pages, 9 pages of appendices
Supervisor	Joni Lindeman, Petri Ekberg, Elsa Mattila

ABSTRACT

The thesis focused on the basics and principles of rescue services' preparedness trainings. The role of preparedness trainings in emergency services and internal security is crucial. The objective of the thesis was to find concrete development suggestions for the organization to execute internal preparedness trainings in the future.

The research problems in the thesis were that the rescue services organization lacked an existing structure for organizing internal preparedness trainings and there was not any planned resources to coordinate preparedness trainings within the organization.

Methods used in this thesis were participatory observation and semi-structured interviews. As a part of the thesis implementation, an internal preparedness training was organized for the target organization and observations from this preparedness training were used in defining development measures for the organization. Semi-structured interviews were conducted before and after the internal preparedness training.

The results of the thesis indicate that the low number of internal preparedness trainings has led to a concentration of expertise within the target organization. Concentration of expertise has led to significant personnel risk concerning certain positions related to the organization's crisis management system.

As a development measure, a model was created for the rescue services organization, allowing them to regularly plan internal preparedness trainings on an annual basis. Regular internal training enhances the organization's ability to manage crisis situations and develop competence in challenging situations. Regular preparedness trainings also support the development of organizational crisis planning.

Keywords: preparedness training, preparedness of rescue services, incident, crisis management

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	VALMIUSHARJOITUKSET.....	7
2.1	Harjoituksen toteutustavat.....	9
2.2	Valmiusharjoituksen rakenne.....	10
3	YHTEISKUNNAN TURVALLISUUSTILANTEET.....	12
3.1	Normaaliolot.....	13
3.2	Normaaliolojen häiriötilanne.....	13
3.3	Poikkeusolot.....	14
4	VARAUTUMINEN.....	15
4.1	Pelastustoimen varautuminen.....	16
4.2	Sään ääri-ilmiöiden vaikutus pelastustoimen varautumiseen.....	18
5	SATAKUNNAN PELASTUSLAITOS.....	21
6	TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO.....	22
6.1	Laadullinen tutkimus.....	23
6.2	Toiminnallinen opinnäytetyö.....	24
6.3	Puolistrukturoitu teemahaastattelu.....	25
6.4	Osallistuva havainnointi.....	25
7	VALMIUSHARJOITUS SATAKUNNAN PELASTUSLAITOKSELLE.....	26
7.1	Valmiusharjoituksen suunnittelu.....	26
7.2	Valmiusharjoituksen skenaario ja tapahtumat.....	27
7.3	Valmiusharjoituksen aikana havainnoitavat asiat.....	28
7.4	Valmiusharjoituksen toteutus.....	30
8	AINEISTON ANALYYSI.....	33
9	POHDINTA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET.....	36
10	LOPUKSI.....	40
	LÄHTEET.....	42
	LIITTEET	

Liite 1. Kuvaluettelo

Liite 2. Haastattelu- ja havainnointirunko

Liite 3. Harjoitusrunko (Tilannekuva harjoitusryhmälle)

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheeksi valikoitui pelastuslaitoksen sisäisten valmiusharjoitusten kehittäminen. Toimeksiantajana työlle on Satakunnan pelastuslaitos. Tavoitteena opinnäytetyölle on löytää konkreettisia kehitysehdotuksia ja kehitystoimenpiteitä pelastuslaitoksen sisäisten valmiusharjoitusten järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Opinnäytetyön avulla pyritään selvittämään hyvän valmiusharjoituksen sisältöä ja rakennetta sekä sitä, kuinka pelastuslaitos voi näiden avulla tukea omaa varautumistaan ja valmiussuunnitteluaan sekä harjoitustoimintaansa. Opinnäytetyön aikana järjestetään kerättyyn teoretietoon pohjautuva valmiusharjoitus, jossa testataan pelastuslaitoksen häiriötilanteen johtamisvalmiuksia olemassa olevien suunnitelmien ja toimintaohjeiden pohjalta.

Tutkimusongelmat tässä opinnäytetyössä ovat organisaation sisällä havaittuja haasteita. Pelastuslaitoksella ei ole organisaatiossa harjoittelurakennetta, jossa sisäisiä valmiusharjoituksia järjestettäisiin säännöllisesti pelastuslaitoksen henkilöstölle. Vaikka pelastuslaitos osallistuu säännöllisesti erilaisiin ulkoiisiin suuronnettomuusharjoituksiin, aluehallintoviraston järjestämiin valmiusharjoituksiin ja Puolustusvoimien järjestämiin paikallispuolustusharjoituksiin, ei pelastuslaitokselle ole itselleen muodostunut käytäntöjä tai rakenteita, joissa he itse sisäisesti harjoittelisivat häiriötilanteissa tai poikkeusoloissa toimimista sekä erilaisten suunnitelmien käyttämistä. Toisena tutkimusongelmana on havaittu, ettei organisaatiossa ole määritetty henkilöitä, jotka koordinoisivat tai järjestäisivät sisäisiä valmiusharjoituksia pelastuslaitoksen sisällä. Tavoitteena on löytää ja kehittää konkreettisia toimenpiteitä, joilla kohdeorganisaatio voi suunnitella ja kehittää sisäisten valmiusharjoitusten toimintamallia.

Keskeisinä opinnäytetyön tietolähteinä käytetään pelastustoimen ja pelastuslaitoksen häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautumiseen liittyviä kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja sekä kirjallisuutta. Lisäksi lähteinä toimivat kotimaiset ja kansainväliset valmiusharjoituksiin ja erilaisiin kriisijohtamisharjoituksiin liittyvä kirjallisuus sekä julkaisut. Tietoa kerätään organisaation sisältä kahdella erilaisella tiedonkeruumenetelmällä; puolistrukturoidulla haastattelulla ennen ja jälkeen järjestettävän valmiusharjoituksen sekä osallistuvalla havainnoinnilla valmiusharjoituksen aikana havainnointirungon mukaisesti.

Työssä hyödynnetään tyypillistä toiminnallisen opinnäytetyön rakennetta, jossa on johdanto, toimeksiantajan esittely, aiheeseen liittyvä teoriaosuus, kuvaus ja perustelut valitusta tutkimusmenetelmä ja tutkimusaineiston keruumenetelmistä. Luvussa 7 on kuvaus järjestetystä valmiusharjoituksesta. Kahdeksannessa kappaleessa on analyysi kerätyn empiirisen tiedon pohjalta. Luku yhdeksän on opinnäytetyöntekijän henkilökohtainen pohdinta ja johtopäätökset sekä kehitysehdotukset kohdeorganisaatiolle.

Opinnäytetyö on toiminnallinen opinnäytetyö, jonka toiminnallisena osana toteutetaan pelastuslaitoksen sisäisen valmiusharjoitus. Tutkimusaiheen rajauksina jätetään pois kansainväliset valmiusharjoitukset sekä pelastustoimen operatiivinen toiminta häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Itse valmiusharjoituksessa, harjoituksen analyysissa, pohdinnassa ja kehittämistoimenpiteissä ei käsitellä poikkeusoloihin liittyvää varautumista. Opinnäytetyössä poikkeusolot käsitellään yleisellä tasolla. Tutkimustyö ja itse harjoitus käsittelevät pelastustoiminnan johtamista häiriötilanteessa sekä pelastustoimen varautumista sään ääri-ilmiöiden aiheuttamiin häiriötilanteisiin.

Opinnäytetyö aikataulutettiin siten, että se toteutettiin 2023 aikavälillä syyskuu–joulukuu. Syyskuun viimeisellä viikolla laadittiin opinnäytetyön suunnitelma ja tutkimuslupahakemus saatiin hyväksyttynä Satakunnan hyvinvointialueelta lokakuun ensimmäisellä viikolla. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys kirjoitettiin lokakuun aikana. Opinnäytetyöhön liittyvä empiirisen tiedon kerääminen eli haastattelut ja havainnoitava valmiusharjoitus toteutettiin marraskuun aikana. Opinnäytetyö sekä siihen kirjattava havaintoihin pohjautuva analyysi sekä kehitysehdotukset esiteltiin ja toimitettiin toimeksiantajalle 1.12.2023.

2 VALMIUSHARJOITUKSET

Luvussa 2 tarkastellaan valmiusharjoituksia: harjoituksen toteutustapoja ja valmiusharjoituksen rakennetta. Valmiusharjoituksella tarkoitetaan harjoitusta, jossa organisaatiot testaavat varautumissuunnitelmiansa käyttöä. Harjoituksilla testataan yhteiskunnan kykyä suojata kriittisiä toimintojaan erilaisissa tilanteissa. (Sanastokeskus TSK 2017, 38.) Harjoituksissa on

tarkoituksenmukaisinta hyödyntää sellaista henkilöstöä, joilla olisi oikeassakin kriisitilanteessa joko johtava, tukeva tai suorittava rooli organisaation toiminnassa. (Philpott & Casavant 2016, 207).

Suomessa valmiusharjoituksia on järjestetty useiden vuosikymmenien ajan. Valmiusharjoitusten lähtökohtana on aina ollut yhteensovittaa eri toimijoiden varautumista häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin. Harjoituksissa testataan käytännössä valmiussuunnitelmien toimivuutta sekä parannetaan eri sektoreiden toimijoiden yhteistoimintaa. Yleisenä tavoitteena valmiusharjoituksissa on karottaa, kuinka hyvä valmius organisaatiolla on kohdata erilaisia kriisejä. (Ahola 2014, 5.)

Hyvin toteutetut valmiusharjoitukset innostavat yksityisen ja julkisen sektorin toimijoita kehittämään yhteistä toimintaansa sekä oppimaan toisiltaan oman toiminnan kehittämiseksi (Goniewicz 2022, 88).

Valmiusharjoituksella on aina harjoitusskenaario, jota valmiusharjoituksessa lähdetään ratkaisemaan (Huoltovarmuusorganisaatio 2015, 5).

Valmiusharjoituksen skenaarion on oltava realistinen, uskottava sekä riittävän monipuolinen. Nämä kriteerit täyttävä harjoitusskenaario tukee valmiusharjoituksen onnistumista ja sitä kautta voidaan löytää puutteita varautumisen suunnitelmista. Jos skenaariossa on liikaa niin kutsuttuja syötteitä eli tapahtumia, vie tämä helposti realistisuuden tunteen pois harjoituksesta. (Ahola 2014, 46–47.) Hyvä harjoitusskenaario etenee relevantilla tavalla sekä harjoituksen tapahtumat ovat linjassa harjoituksen lähtöskenaarion kanssa (Philpott & Casavant 2016, 207–209).

Nykyisin valmiusharjoitusten skenaariot ja tapahtumat ovat liittyneet hyvin pitkälle normaaliolojen häiriötilanteiden aikaiseen yhteistoimintaan ja häiriötilanteiden aiheuttamien tapahtumien eskalaatioon. Häiriötilanteisiin liittyvät valmiusharjoitukset ovat saaneet positiivista palautetta osakseen juuri harjoitukseen samaistuttavuuden ja realistisuuden näkökulmasta. (Ahola 2014, 4.)

2.1 Harjoituksen toteutustavat

Valmiusharjoitus voidaan toteuttaa erilaisia tapoja käyttäen. Valmiusharjoituksen toteutustavat voidaan jakaa pääasiassa kolmeen luokkaan: Kenttäharjoitukset, joissa harjoittelu tehdään fyysisesti realistisessa toimintaympäristössä. Kenttäharjoituksia hyödyntävät useat eri viranomaiset. (Ahola 2014, 19–20.)

Toisena vaihtoehtona ovat erilaiset seminaariharjoitukset, joista voidaan käyttää termiä karttahaarjoitukset (Ahola 2014, 19). Seminaariharjoituksista voidaan käyttää myös termiä pöytäpeliharjoitus (Philpott & Casavant 2016, 208). Seminaariharjoitusten etuna on se, että ne eivät vaadi organisaatiolta isoja resursseja tai suuria taloudellisia panostuksia, vaan harjoitus voidaan järjestää spontaanistikin päivittäistyön yhteydessä esimerkiksi kokoushuoneessa (Philpott & Casavant 2016, 208).

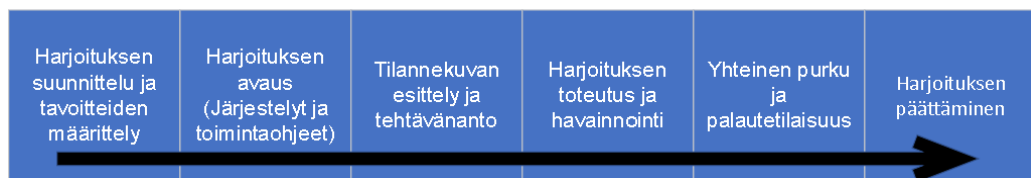
Seminaari- tai karttahaarjoituksissa on nimetty erillinen ohjaaja, joka johtaa keskustelua aiemmin sovitun skenaarion ympärillä. Seminaariharjoituksessa kohderyhmä pyrkii keskustellen pohtimaan ja ratkaisemaan kyseistä skenaariota omaa asiantuntemustaan hyödyntäen. Ohjaaja voi harjoituksen edetessä luoda skenaariota vaihteittain monimutkaisemmaksi tai kysyä tarkentavia kysymyksiä tehtyihin päätöksiin liittyen. (Ahola 2014, 19–20.) Jos harjoituksessa havaitaan puutteita, tehdään valmiussuunnitelmiin tarvittavia korjauksia suunnitelman kehittämiseksi (Philpott & Casavant 2016, 208).

Kolmas harjoitusvaihtoehto on simulaatioharjoitus, jossa harjoitusympäristö luodaan sellaiseksi, että se vastaisi mahdollisimman realistisesti todellisen tilanteen ympäristöä. Simulaatioharjoituksista erinomainen esimerkki on lento-simulaattori, jossa toimet täytyy tehdä oikeasti. (Ahola 2014, 19.)

Valmiusharjoituksen toteutustavan täytyy olla sellainen, että se tukee mahdollisimman hyvin organisaation omatoimista varautumista ja se kehittää yksilön toimintaa parhaalla mahdollisella tavalla hänen työtehtävänsä huomioiden. Voidaan nähdä, että pelastuslaitosten on tarkoituksenmukaista järjestää kemikaalionnettomuuksien kenttäharjoituksia pelastajille, mutta päällystöviranhoitajille kemikaalionnettomuuden johtamisharjoitus voidaan järjestää karttahaarjoituksena ilman suuria ennakkojärjestelyjä tai suuria taloudellisia panostuksia.

2.2 Valmiusharjoituksen rakenne

Valmiusharjoituksen rakenne suunnitellaan ennalta ja onnistunut valmiusharjoitus edellyttää onnistunutta ennakkosuunnittelua. Ennakkosuunnittelussa on huomioitava, että harjoitettava skenaario palvelee organisaatiota sekä osallistujia. Harjoituksen tavoitteet ja toteutustapa täytyy miettiä ennalta siitä näkökulmasta, että se tuottaa eniten hyötyä harjoitettavalle organisaatiolle sekä osallistuvalla henkilöstölle. Harjoitus täytyy suunnitella siten, että se ei ole liian helppo eikä liian haastava ja siinä on oltava riittävästi tapahtumia. (Ahola 2014, 45–56.)

Kuva 1: Valmiusharjoituksen kulun esimerkkirakenne

Kuva 1 havainnollistaa valmiusharjoituksen esimerkkirakenteen aina harjoituksen suunnittelusta harjoituksen päättämiseen.

Harjoituksen avauksen on oltava selkeä. Harjoituksen avauksessa käydään läpi harjoituksen yleiset järjestelyt sekä annetaan harjoittelevalle henkilöstölle toimintaohjeet harjoituksen ajaksi. Jos harjoitus on simulaatioharjoitus tai kenttäharjoitus, käydään läpi turvallisuusohjeistukset osallistujien kesken turvallisuuden varmistamiseksi. (Philpott & Casavant 2016, 207–212.)

Harjoituksen avauksen jälkeen käydään läpi harjoituksen tilannekuva ja skenaario. Harjoituksen ohjaaja kuvaa harjoitukseen osallistujille kuvataan harjoituksen tilannekuva sekä ohjaaja jakaa harjoitukseen osallistujille tehtävän tai tehtäviä. Osallistajat suorittavat annetut tehtävät parhaaksi katsomallaan tavalla harjoituksen aikana. Johtamisharjoituksissa on tärkeää, että osallistuvalla henkilöstölle ei anneta valmiita ratkaisuja, vaan osallistajat ratkaisevat ryhmätyönä kohdattuja haasteita. (Ahola 2014, 45–48.)

Harjoitus toteutetaan ennakkosuunnittelussa suunnitellulla tavalla, huomioiden osallistujien aiheuttamat mahdolliset poikkeamat harjoituksen kulkuun.

Harjoituksen aikataulutusta voidaan muuttaa ohjaajan päätöksellä harjoituksen edetessä. (Huoltovarmuusorganisaatio 2015, 11–13.) Valmiusharjoitusta pyritään ohjaajan vuorovaikutuksella mentoroimaan ja johtamaan siten, että harjoitukseen luodaan ilmapiiri, joka on kannustava ja motivoiva. Valmiusharjoitusten aikainen johtaminen ja osallistujien mentorointi on tärkeässä roolissa valmiusharjoituksen onnistumisen näkökulmasta. (Ahola 2014, 37–39.) Harjoitusta tarkkailevan henkilöstön on syytä kirjata harjoituksen aikana tehtäviä havaintoja muistiin. Harjoituksessa voidaan hyödyntää esimerkiksi matkapuhelimen äänitysominaisuutta. (Philpott & Casavant 2016, 209.)

Harjoituksen jälkeinen palautetilaisuus ja harjoituksen yhteinen purku on kriittisessä osassa harjoituksen onnistumiseksi ja toimivien kehitysehdotuksien saamiseksi (Philpott & Casavant 2016, 231). Purkutilaisuudessa käydään läpi harjoituksen kulku sekä ryhmä käy läpi pohdintojensa tulokset ja johtopäätökset. Tässä vaiheessa osallistujat perustelevat tekemänsä ratkaisut harjoituksen aikana. Harjoituksen purkukeskustelussa voi esittää vielä tarkentavia kysymyksiä harjoituksen ohjaajalle, jos joku asia jäi harjoituksen aikana pohdituttamaan. (Huoltovarmuusorganisaatio 2015, 13–14.)

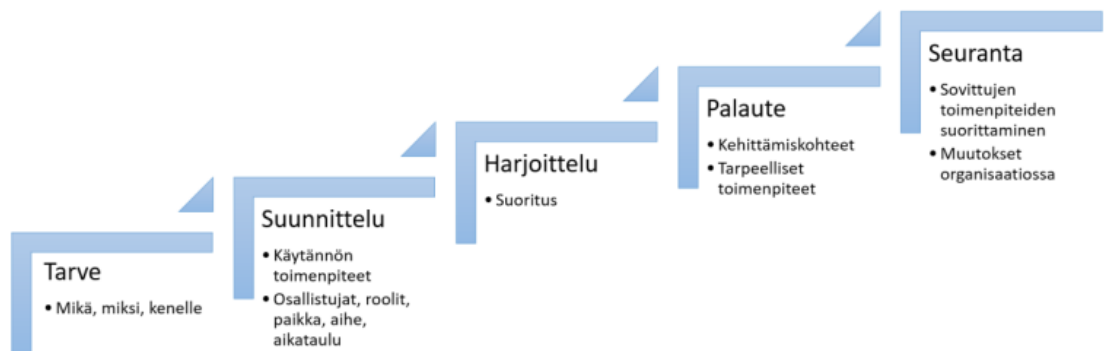
Purkutilaisuuden jälkeen pidetään palautekeskustelu. Palauteen annossa hyödynnetään toiminnallisen harjoituksen aikana tehtyjä havaintoja, mahdollista harjoituslaitteiston keräämää dataa ja harjoituksen yleistä sujuvuutta sekä lopputulosta ja tavoitteeseen pääsyä (Goniewicz 2022, 115–125). Pelin ohjaajan kehittäväällä palautteella on kriittinen rooli valmiusharjoituksen onnistumisen näkökulmasta, sillä harjoitukset ovat oppimistilanteita (Ahola 2014, 21). Harjoitukseen osallistujilta kuullaan palaute harjoituksen järjestäjän suuntaan siitä, kuinka harjoituksia voisi tulevaisuudessa kehittää ja harjoituksista saada onnistuneemman kokonaisuuden. (Huoltovarmuusorganisaatio 2015, 13–14.) Palautteessa käydään läpi heränneet kehitysehdotukset sekä välittömästi tehtävät kehitystoimenpiteet varautumisen kehittämiseksi (Philpott & Casavant 2016, 208–209).

Harjoitus päätetään harjoituksen järjestäjän tai ohjaajan päätöksellä yhteisen purun ja palautetilaisuuden jälkeen. Harjoituksen jälkeen harjoituksesta laaditaan raportti, jossa kuvataan harjoituksen kulku, analysoidaan tehdyt

havainnot ja kirjataan kehitystoimenpiteet. Raportti dokumentoidaan organisaation myöhempää käyttöä varten. (Huoltovarmuusorganisaatio 2015, 14.)

Harjoituksessa tehdyt kehitystoimenpiteet suositellaan saatettavaksi toimeen mahdollisimman pian valmiusharjoituksen jälkeen. Tällöin havaitut puutteet ovat henkilöstöllä hyvin muistissa ja harjoituksessa saadut opit tulee hyödynnettyä mahdollisimman tehokkaasti. (Huoltovarmuusorganisaatio 2015, 14.)

Satakunnan pelastuslaitokselle on suunniteltu vuonna 2020 toteutetussa opinäytetyössä prosessimalli valmiusharjoitusten toteuttamiseen. Prosessimalli kuvastaa hyvin valmiussuunnitelman prosessin aina valmiusharjoituksen tarpeen tunnistamisen kautta jatkuvaan seurantaan ja sovittujen toimenpiteiden toteutumisen valvontaan asti. Malli soveltuu organisaatioiden ohjenuoraksi valmiusharjoituksen prosessin toteutumisen seurantaan.

Kuva 2. Valmiusharjoitusten toteutusprosessin kuvaus (Mattila 2020, 32)

Laadittu prosessikuvaus itsessään ei kuitenkaan kuvaa valmiusharjoituksen rakennetta, sisältöä tai läpivientiä sen tarkemmin, harjoituksen toteutus ja soveltuvan harjoituksen sisältö jää prosessissa tarkemmin kuvaamatta.

3 YHTEISKUNNAN TURVALLISUUSTILANTEET

Yhteiskunnan turvallisuustilanne voidaan jakaa kolmeen: normaaliolot, normaaliolojen häiriötilanteet ja poikkeusolot. Luvussa 3 kuvataan yleisellä tasolla, mitä eroa on yhteiskunnan eri turvallisuustilanteilla ja miten ne eroavat toisistaan.

3.1 Normaalioilot

Normaalioilot käsitteellä tarkoitetaan yhteiskunnassa vallitsevaa kansalaisen silmin normaaliksi miellettyä arkielämän olotilaa ja turvallisuustilannetta, jossa yhteiskunnan normaalin toiminnan kannalta elintärkeitä eli kriittiset toiminnot saadaan turvattua ilman poikkeavia järjestelyjä tai toimenpiteitä. (Turvallisuuskomitea 2017, 60.)

Kuva 3: Yhteiskunnan elintärkeät toiminnot (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia, 2017)

Kuva 3 avaa yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen kulmakiviä sekä hahmottaa niiden linkittyneisyyttä toisiinsa osana modernia turvallisuusajattelua, jossa eri yhteiskunnan osa-alueet muodostavat keskeiset elintärkeät toiminnot.

Normaalioiloissa yhteiskuntamme viranomaiset pystyvät selviämään omista tehtävistään normaaleilla päivittäisvahvuuksilla ja johtamisjärjestelmillä ilman että toimintaan kohdistuu häiriöitä tai poikkeamia. (Sanastokeskus TSK 2017, 59–60.) Vaikka yhteiskunta kohtaisi häiriöitä tai poikkeusolot, on sen tavoitteena palata näiden jälkeen suunnitellusti takaisin normaalioiloihin (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, 9).

3.2 Normaalioilojen häiriötilanne

Puhuttaessa normaalioilojen häiriötilanteesta tai vain häiriötilanteesta, tarkoitetaan yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin tai sen strategiaan tehtäviin

kohdistuvaa tapahtumaa tai tapahtuman uhkaa, jonka hallitsemiseksi viranomaisten sekä muiden keskeisten sidosryhmätoimijoiden on tarve ryhtyä laajentamaan ja tiivistämään keskinäistä yhteistoimintaansa ja viestintäänsä normaalista päivittäisestä toimintamallista. Normaaliolojen häiriötilanne ei kuitenkaan edellytä valmiuslain 2011/1552 mukaisten toimivaltuuksien käyttöönottoa viranomaisilta. Häiriötilanne voi olla hetkellinen. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, 97.)

Normaaliolojen häiriötilanteiksi katsotaan kuuluvan seuraavat tapahtumat: Sään ääri-ilmiöt, terroristinen väkivallanteko, sähkö- ja vesihuollon häiriöt sekä merkittävät logistiikka- ja huoltoketjujen häiriöt, tai joku muu suuronnettomuus tai sen uhka, kuten esimerkiksi poikkeuksellisen laaja maastopalo. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, 97.)

Eri toimijoiden tekemät valmius-, jatkuvuus- ja toipumissuunnitelmat tähtäävät toiminnan jatkuvuuden varmistamiseen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa sekä häiriöstä tai poikkeusoloista toipumiseen tapahtuneen jälkeen. (Kokonaisturvallisuuden sanasto 2017, 31., 67.) Edellytyksenä häiriötilanteen tehokkaalle ja onnistuneelle toiminnalle ovat ennalta tehdyt toiminta- ja johtamissuunnitelmat, suunnitelmien kouluttaminen henkilöstölle sekä suunnitelmien harjoittelu käytännössä (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, 12).

3.3 Poikkeusolot

Poikkeusolot ovat valmiuslain 3 pykälässä määritetty yhteiskunnan tila. Poikkeusolot astuvat voimaan tasavallan presidentin ja valtioneuvoston kanslian yhteispäätöksellä. Poikkeusoloissa yhteiskuntaan tai sen kriittisiin toimintoihin kohdistuu tai tulee kohdistumaan niin paljon, tai niin vakavia häiriöitä tai uhkia, että tilanne muodostaa tarpeen viranomaisten normaalia laajempien toimivaltuuksien käytölle yhteiskunnan turvallisuuden ja häiriöttömyyden takaamiseksi. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, 61.) Valmiuslain pykälillä voidaan puuttua ihmisten perustuslaillisiin oikeuksiin yhteiskunnan turvallisuuden takaamiseksi. Tästä syystä lähtökohtana on toimien välttämättömyys, eli tilanteessa turvallisuuden takaaminen ei onnistu muuten kuin ihmisen perustuslaillisiin oikeuksiin puuttumalla. Tästä syystä poikkeusoloissa tarvittavat

toimenpiteet ja laajennetut toimivaltuudet on mitoitettava suhteellisuusperiaatteen mukaan oikean laajuiseksi uhkaan nähden. (Heikkonen ym. 2018, 33–34.)

Viranomaiset tekevät Suomessa poikkeusoloihin varautumista itsenäisesti sekä yhteistyössä muiden viranomaisten ja eri sektoreiden toimijoiden kanssa. Poikkeusoloissa viranomaiset toteuttavat pääasiassa normaaliolojen aikaisia toimintojaan ja tehtäviään, joskin tehtävien määrä, laatu ja esiintymistiheys voivat vaihdella. Keinot suoriutua tehtävistä voivat laajentua valmiuslain pykälän voimaantulon myötä. Tehtävien priorisoiminen on osa organisaation jatkuvuudenhallintaa ja sen suunnittelua poikkeusoloissa. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, 61.)

On huomioitava, että eri toimijoiden tehtävien ja tehtäväluokkien priorisointi voi muuttua poikkeusoloihin siirryttäessä, kuten koronapandemian aikainen kiirettömien hoitojen ja leikkausten siirtäminen osoitti.

4 VARAUTUMINEN

Varautumisen käsitteellä tarkoitetaan toimintaa, jossa pyritään varmistamaan normaalin toiminnan tehokas ja häiriötön jatkuvuus ennakkotoimenpitein ja suunnitelmin erilaisissa kriiseissä, häiriöissä tai katastrofeissa. Varautumista suunnitellaan kokonaisturvallisuuden viitekehyksen avulla huomioiden yhteiskunnan sidoksellisuus ja verkottuneisuus. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, 10.) Oikein mitoitettulla ja tehokkaalla varautumisella voidaan välttää suuria taloudellisia tappioita, kriittisen infrastruktuurin tuhoja sekä ihmishenkien menetyksiä (Philpott & Casavant 2016, 4–7). Tärkeä osa kriisinkestävää kansallista ja alueellista varautumista on organisaation tekemä laadukas valmiussuunnittelu (Korhonen & Ström 2012, 9).

Varautumisella pyritään ennakkointiin reagoinnin sijasta. Organisaation varautumisen voidaankin katsoa olevan jatkuva prosessi, jossa hyödynnetään laajasti erilaista tietoa, suunnitellaan toimintoja ennalta sekä testataan ja koulutetaan näitä suunnitelmia organisaation sisällä. Varautumisen suunnittelu vaatii valmius- ja turvallisuustoimijoilta kykyä havaita yhteiskunnan hiljaisia signaaleja, kykyä tutkimustiedon hyödyntämiseen varautumistyön tukena sekä aktiivista toimintaympäristön muutostrendien havainnointia. Varautumisen

perusajatuksena on kyetä ajattelemaan erilaisia ennalta arvaamattomia tilanteita ja pohtia, kuinka organisaatio on varautunut tällaiseen yllättävään tilanteeseen ja kuinka kyseisestä skenaariosta selvittää. Tapahtuneita häiriötilanteita ja onnettomuuksia on syytä pohtia siitä näkökulmasta, että mitä voimme oppia tapahtuneesta. (Yhteiskunnanturvallisuusstrategia 2017, 9–10.)

Kuva 4: Varautumisen prosessi (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia, 2017)

Kuva 4 hahmottaa organisaation varautumisen jatkuvan prosessin, jota noudattamalla organisaatio kykenee jatkuvaan varautumisen kehittämiseen.

Iso haaste organisaatioiden kriiseihin varautumisessa on yhä ajatusmalli siitä, että juuri meille ei koskaan voi tapahtua mitään. Toinen lähes yhtä suuri haaste on tapa, jossa laaditaan erilaisia suunnitelmia suunnitelmien laatimisen ilosta, mutta suunnitelmia ei ikinä päivitetä, harjoitella tai käytetä, jolloin todellisessa tilanteessa suunnitelmia ei osata käyttää tehokkaasti tai ne ovat vanhentuneet. Kuitenkin joka vuosi miljoonat ihmiset ympäri maailmaa kuolevat erilaisissa kriiseissä ja katastrofeissa. (Philpott & Casavant 2016, 1–4.)

4.1 Pelastustoimen varautuminen

Pelastuslaitoksilla on keskeinen rooli alueellisen turvallisuuden ja varautumisen sekä siviilivalmiuden ja siviiliyhteiskunnan resilienssin kehittämisessä. Pelastuslaitoksen voidaan katsoa olevan valmius- ja turvallisuusorganisaatio, jonka tehtävänä on toteuttaa tyypillisten pelastustoimeen kuuluvien pelastus- ja sammutustehtävien lisäksi alueellista ja kansallista häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautumista tiiviissä sidosryhmäyhteistyössä kokonaisturvallisuuden viitekehyksen mukaisesti. Pelastuslaitokset voivat tarjota muun muassa kunnille ja kuntatoimijoille tukea varautumisen kehittämisessä ja yhteensovittamisessa. (Tuominen 2022, 9–12.)

Suomessa julkisella hallinnolla, mukaan lukien pelastustoimella, on laissa säädetty velvollisuus varautua monipuolisesti erilaisiin yhteiskunnan kriiseihin ja häiriöihin. Pelastuslaitoksen täytyy tehdä laissa säädettyä yhteistyötä niin toisten pelastuslaitosten, muiden viranomaisten kuin yksityisen sektorin ja vapaaehtoistoimijoiden kanssa varautumisen yhteensovittamiseksi ja alueellisen varautumisen kehittämiseksi. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, 9.)

Pelastuslaitoksien varautumista ohjaa keskeisesti pelastuslaki 2011/379 sekä valmiuslain 2011/1552 17. luvun pykälät.

Kuva 5: Havainnekuva: Kokonaisturvallisuuden viitekehys Satakunnassa

Kuva 5 esittää Satakunnan alueellisen kokonaisturvallisuuden rakenteen. Ku-
vassa on havainnollistettu alueellisen turvallisuuden keskeiset toimijat, jotka
toimivat kokonaisturvallisuuden viitekehysten mukaisesti yhteistoiminnassa
alueellisen turvallisuuden ja varautumisen kehittämiseksi.

Pelastustoimen tekemä varautumistyö voidaan sanoa olevan nimenomaan si-
viilivalmiutta, koska se varautuu tukemaan yhteiskunnan kriittisiä toimintoja ja
siviiliyhteiskunnan jatkuvuutta siten, että siinä ei hyödynnetä sotilaallisia tai
aseellisia keinoja. Pelastustoimen varautumisen tavoitteena on tukea alueel-
lista ja kansallista kokonaisturvallisuutta ja kokonaismaanpuolustusta sekä
huoltovarmuutta. Siviilivalmius on otettu mukaan pelastustoimen käsitteistöön
nykyisessä mallissaan ensimmäisen kerran vuonna 2016. (Uusikylä 2023, 2–
4.)

Suomessa pelastuslaitoksilla on merkittävä rooli yhteiskunnan kannalta myös poikkeusoloissa. Pelastuslaitos toteuttaa poikkeusoloissa sille kuuluvia väestönsuojelutehtäviä yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Pelastustoimelle suoraan kuuluvia väestönsuojelutehtäviä ovat suojista huolehtiminen, väestön varoittaminen, evakuointi eli käytännössä väestönsiirto, vaarallisten alueiden tiedustelu ja merkitseminen sekä sammutus- ja pelastustoiminta. Lisäksi siviilikohteiden ja siviilien puhdistustoiminta kuuluu pelastustoimen vastuulle. Huomioitavaa on, että kriisin aikana pelastustoimelle voisi kohdistua sille kuulumattomia väestönsuojelutehtäviä. (Tuominen 2022, 48.) Pelastuslaitokset tekevät Suomessa säännöllisesti riskien ja uhkien arviointeja, joiden pohjalta varaudutaan niin normaaliolojen päivittäistehtäviin, häiriötilanteisiin kuin poikkeusoloihin (Aakko ym. 2023, 235–236).

Väestönsuojelulla viitataan aseellisen konfliktin aikana tapahtuvaan siviiliväestön suojelemiseen vihollisen asevaikutuksilta, konfliktiin liittyviltä onnettomuuksilta sekä auttaa siviiliväestöä selviytymään niiden välittömiltä vaikutuksilta. Väestönsuojelun tavoitteena on luoda edellytykset eloonjäämiselle. (Tuominen 2022, 48.)

4.2 Sään ääri-ilmiöiden vaikutus pelastustoimen varautumiseen

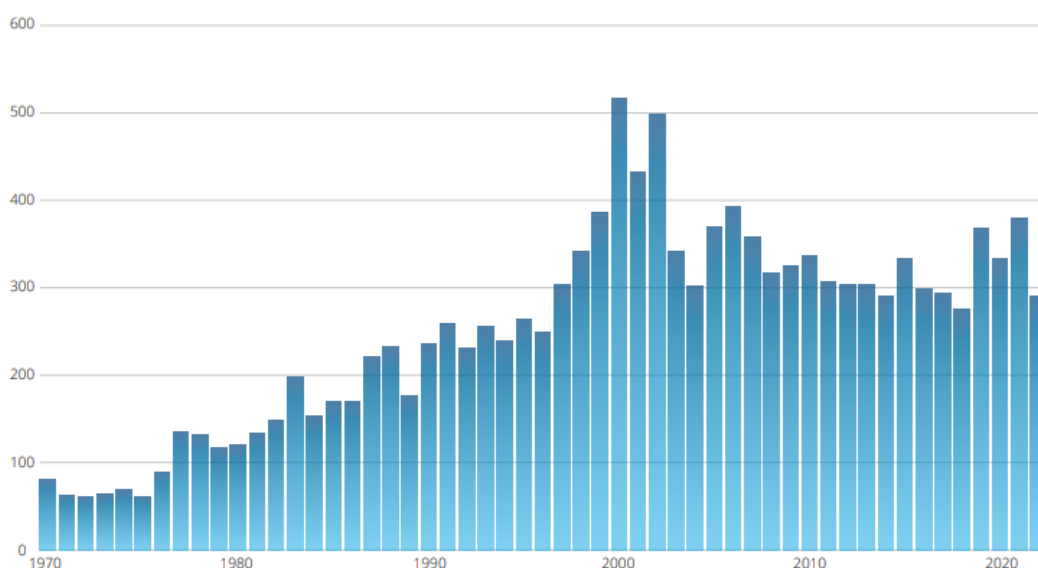
Sään ääri-ilmiöiden vaikutus pelastustoimen varautumiseen on nostettu tässä opinnäytetyössä omaksi alaluvukseen, koska opinnäytetyön toiminnallinen osio eli valmiusharjoitusharjoitus tulee liittymään sään ääri-ilmiöön ja pelastuslaitoksen johtamistoimintaan voimakkaassa myrskytilanteessa.

Kansainvälisesti tarkasteltuna sään ääri-ilmiöiden aiheuttamat luonnonkatastrofit sekä niiden aiheuttamat taloudelliset vahingot ovat lisääntyneet kuluneen 50 vuoden aikana. Sään ääri-ilmiöt aiheuttavat vuosittain merkittäviä taloudellisia tappioita globaalisti. Taloudellisten tappioiden syyksi voidaan karrikoiden nähdä kaksi syytä; ilmastonmuutos ja kaupungistuminen. (Rogers & Tsirkunov 2013, 14–16.)

Tilastollisesti tarkasteltuna luonnonkatastrofien määrässä on vuosittaista vaihtelua, mutta vuodesta 1970 eteenpäin globaalien luonnonkatastrofien

määrällinen trendi on ollut nouseva. Etenkin kuluneen kymmenen vuoden aikana on tapahtunut enemmän luonnon katastrofeja kuin koko 60 vuoden mittaushistorian aikana. Luonnonkatastrofit ja sään ääri-ilmiöt aiheuttavat aina humanitaarista hätää, joka edellyttää alueellisten ja kansainvälisten pelastustoimijoiden yhteistyötä. (IFRC 2022, 221–223.)

Kuva 6 hahmottaa kansainvälisten luonnonkatastrofien trendiä, jota on seurattu vuodesta 1970 asti. Kuvasta on hahmotettavissa, että trendi on ollut koko mittaushistorian ajan nouseva.

Kuva 6: Luonnonkatastrofien määrä globaalisti vuosina 1970–2022 (IFRC 2022, 222).

Ilmastonmuutoksen aiheuttama ilmaston lämpeneminen lisää sään ääri-ilmiöiden tapahtumatiheyttä ja sään ääri-ilmiöiden vaikutuksia. Kaupunkialueiden infrastruktuuria suunniteltaessa ei ole osattu ottaa riittävässä määrin huomioon kasvaneita rankkasateiden sekä myrskytuulien voimakkuuksia ja ilmastonmuutoksen vaikutuksia. Esimerkiksi kaupunkien hulevesijärjestelmien kapasiteetteja ei ole suunniteltu nykyisten rankkasateiden sademääriä varten, joka johtaa yhä useammin rakennettujen alueiden tulvimiseen rankkasateiden seurauksena. Rankkasateet lisäävät kaupunkien alueilla sijaitsevien jokien tulvimisen riskiä. (Rogers & Tsirkunov 2013, 14–16.)

Suomen pelastustoimea ja sen varautumista tulevaisuudessa tulee haastamaan entistä enemmän ilmastonmuutos ja sen liitännäisvaikutukset, kuten sään ääri-ilmiöt. Kuivuuden lisääntymisen myötä laajat maastopalot tulevat vaatimaan runsaasti pelastuslaitoksen henkilö-, johtamis-, ja kalustoresursseja

tulevaisuudessa. Kaupunkitulvien todennäköisyys on kasvanut Suomessa lisääntyneiden rankkasateiden myötä. Sään ääri-ilmiöt aiheuttavat vuosittain mittavia taloudellisia vahinkoja. Pitkillä helleaalloilla on suoria negatiivisia vaikutuksia kroonisesti sairaille henkilöille ja terveydenhuoltojärjestelmän kantokyvyille. (Kansallinen riskiarvio 2023, 28.)

Kuva 7: Useampi yhtäaikainen laaja maastopalo ja sen arvioidut vaikutukset yhteiskunnan elintärkeille toiminnolle (Kansallinen riskiarvio 2023, 91)

Kuva 7 havainnollistaa useamman yhtäaikaisen laajan maastopalon vaikutuksia yhteiskunnan elintärkeille toiminnolle. Useampi yhtäaikainen laaja maastopalo haastaisi koko Suomen pelastustoimen resursseja merkittävästi.

Konkreettinen esimerkki Suomessa tapahtuvista säästä johtuvista häiriötilanteista nähtiin 2018 Kainuun maakunnassa, kun tykkylumi aiheutti laajan sähköjakelun häiriötilanteen. Laaja häiriötilanne oli ainoa laatuaan maakunnan alueella ja johti siihen, että Kainuun pelastuslaitos otti tilanteen yleisjohtovastuun. Häiriöstä selviäminen edellytti maakunnan eri toimijoilta laajaa yhteistyötä kunnalliselta sektorilta, viranomaisilta sekä vapaaehtoiselta sektorilta. Häiriötilanteen takia maakunnassa oli sähköttä noin 6 500 taloutta, joista yksittäiset taloudet olivat pisimmillään ilman sähköä viisi päivää. Evakuoiteja maakunnassa ei tarvinnut toteuttaa. (Puranen, 2018.) Tapahtuma osoittaa tiiviin ja aktiivisen varautumisyhteistyön merkityksen osana laajoihin häiriötilanteisiin varautumista, jonka voidaan jälkikäteen tarkasteltuna katsoa olleen kyseisessä tilanteessa ja skenaariossa puutteellista.

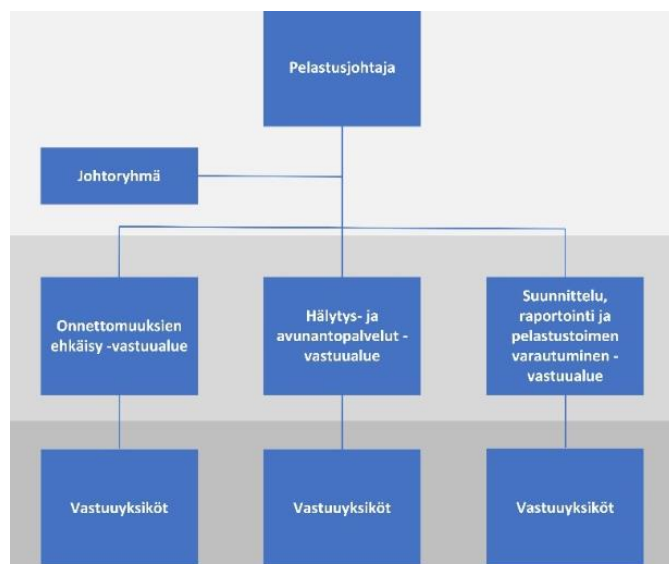
5 SATAKUNNAN PELASTUSLAITOS

Satakunnan pelastuslaitos toimii Satakunnan maakunnan alueella pelastustoimen palveluntuottajana osana Satakunnan hyvinvointialuetta. Satakunnan pelastuslaitos liittyi osaksi Satakunnan hyvinvointialuetta hyvinvointialueuudistuksen myötä tammikuussa 2023. (Satakunnan pelastuslaitos 2023.)

Satakunnan pelastuslaitos suorittaa vuosittain noin 5 000 pelastustehtävää. Pelastuslaitoksella on maakunnan alueella ympärivuorokautisessa välittömässä lähtövalmiudessa seitsemän paloasemaa, joissa työskentelee vakinaista henkilöstöä. (Satakunnan pelastuslaitos 2023.)

Pelastuslaitoksen keskeisiin työtehtäviin kuuluu pelastuslaissa määritetyt pelastustoimen lakisääteiset tehtävät sekä valmiuslaissa pelastusviranomaiselle säädetyt väestönsuojelutehtävät. Pelastuslaitoksen tuottamaa palvelua määrittää palvelutasopäätös, jonka pelastuslaitos laatii neljän vuoden välein. Palvelutasopäätöksen hyväksyy hyvinvointialueen aluehallitus. (Satakunnan pelastuslaitos 2023.)

Satakunnan pelastuslaitoksen organisaatio on jaettu kolmeen vastuualueeseen: Onnettomuuksien ehkäisy, hälytys- ja avunantopalvelut sekä suunnittelu, raportointi ja pelastustoimen varautuminen. Ylimpänä viranhaltijana pelastuslaitoksen toiminnan kokonaisuudesta vastaa pelastuslaitoksen toimialuejohtaja eli pelastusjohtaja. (Satakunnan pelastuslaitos 2023.)

Kuva 8: Satakunnan pelastuslaitoksen organisaatiokaavio

Onnettomuuksien ehkäisyn vastuualueen kuuluu turvallisuusviestinnän vastuuyksikkö sekä valvonnan vastuuyksikkö. Turvallisuusviestinnän vastuuyksikkö vastaa pelastuslaitoksen turvallisuuskoulutuksista ja turvallisuusviestinnästä. Valvonnan vastuuyksikkö vastaa pelastuslaitoksen valvontatoiminnasta eli palotarkastuksista sekä pelastustoimen vastuulle kuuluva kemikaalivalvonnasta. Pelastuslaitokselle kuuluvat rakennuslupa-asiat hoidetaan valvonnan vastuuyksikössä. (Satakunnan pelastuslaitos 2023.)

Hälytys- ja avunantopalveluiden vastuualueeseen kuuluu päivystävien paloasemien vastuuyksikkö, joka vastaa operatiivisen pelastustoiminnan järjestämisestä päivystävillä seitsemällä paloasemalla ja operatiivisen toiminnan tukitoimista, kuten henkilöstösuunnittelusta. Vastuualue kattaa lisäksi sopimuspalokuntien yksikön, joka vastaa Satakunnan sopimuspalokuntien sidosryhmäyhteistyöstä. Satakunnan maakunnassa sijaitsee 49 vapaaehtoisuuteen perustuvaa yhdistyspohjaista sopimuspalokuntaa. (Satakunnan pelastuslaitos 2023.)

Suunnittelu, raportointi ja pelastustoimen varautuminen vastuualue kattaa useita toimintoja: johtaminen ja suunnittelu- vastuuyksikön, joka kehittää ja suunnittelee pelastustoimintaa sekä sen johtamista. Jatkuvuuden hallinnan yksikkö vastaa osaltaan pelastuslaitoksen materiaalisesta varautumisesta ja kalustokorjaamon toiminnasta sekä kiinteistöjen hallinnasta ja toimitilojen kunnosta. Vastuualueeseen kuuluu lisäksi pelastustoimen varautumisen vastuuyksikkö, joka toteuttaa pelastuslaitoksen varautumisen suunnittelua ja asiantuntijapalveluita poikkihallinnollisesti koko organisaatiossa. Vastuualueelle kuuluu myös Pelastus ICT- vastuuyksikkö, jonka vastuulla ovat pelastuslaitoksen tietoverkko- ja tietojärjestelmäkokonaisuudet sekä tietoturvallisuuden osat alueet. (Satakunnan pelastuslaitos 2023.)

6 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

Luku kuusi käsittelee tiedonhankintamenetelmiä, jotka tutkimukseen valittiin. Tämä luku kuvaa laadullisen tutkimuksen keskisiä ominaisuuksia ja periaatteita yleisesti. Luvussa perustellaan, miksi juuri valitut tutkimusmenetelmät olivat tutkimukseen soveltuvimmat. Opinnäytetyö suoritettiin toiminnallisena

opinnäytetyönä, joten toisessa alaluvussa kuvataan toiminnallisen opinnäytetyön keskeisiä piirteitä yleisellä tasolla.

Tutkimuksessa haastatellut henkilöt haastateltiin kysymysrunon kysymyksiin kasvokkain pidetyissä teemahaastatteluihin ennen ja jälkeen valmiusharjoituksen. Tavoitteena teemahaastatteluille oli saada ennen valmiusharjoitusta kartoitettua harjoitukseen osallistuvien henkilöiden yleiskäsitys valmiusharjoituksista käsitteenä sekä heidän aiemmasta historiastaan valmiusharjoitusten saralla. Haastatteluihin keskusteltiin yleisesti siitä, mitä hyvän valmiusharjoituksen olisi syytä sisältää ja kuinka sellainen rakennetaan vastaamaan organisaation tarpeita. Haastattelijat kirjasi haastattelujen vastaukset Word-dokumentille haastatteluiden aikana.

6.1 Laadullinen tutkimus

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston keruuseen käytettyjä menetelmiä ovat kyselyt sekä niiden vastaukset, erilaiset haastattelut sekä haastatteluiden vastaukset ja esimerkiksi dokumenttien, suunnitelmien tai muiden asiakirjojen tieto. Erityyppistä observointia eli havainnointia voidaan hyödyntää tutkimusaineiston keruumenetelmänä. Kirjallisia dokumentteja voidaan pyytää tarkasteltavaksi tutkittavalta organisaatiolta, jos se tuo tutkimukselle lisäarvoa tai niistä tarvitaan informaatiota tutkimuksessa. Kerättyä tietoa hyödynnetään tutkimuksessa tutkijan valitsemalla tavalla, mutta tyypillisimmät keinot informaation käsittelylle ovat rinnakkain vertailu sekä vaihtoehtoisesti informaation yhdistely. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 60–63.)

Laadullisen tutkimusmenetelmän ehdottoman parhaana ominaisuutena voidaan pitää sitä realistista tosiasiaa, että valittua tutkimusaihetta tarkastellaan erityisen kokonaisvaltaisesti. Tutkimusaihetta tarkastellaan kvalitatiivisessa tutkimusmenetelmässä yhtenä kokonaisuutena. Kun tarkastelua tehdään kokonaisvaltaisesti, tällainen tarkastelu mahdollistaa sen, että tutkijan pohdinnoissa tämä luo erinomaisen mahdollisuuden erilaisten näkökulmien yhdistämiseen sekä erilaisten ja moninaisten käsityksien saavuttamiseen valitusta tutkimusaiheesta. Tällöin tutkija pyrkii tarkastelemaan ja analysoimaan tutkittavaa aihetta objektiivisesti useasta näkökulmasta. (Hirsjärvi ym. 2007, 157.)

Laadullinen tutkimusmenetelmä valikoitui tutkimusmenetelmäksi siitä syystä, että määrällistä tutkimusmateriaalia liittyen valmiusharjoituksiin oli heikosti saatavissa kohdeorganisaatiolta. Kansallista tilastointia valmiusharjoituksista ei ollut julkisista lähteistä tai kirjallisuudesta suoraan saatavissa.

6.2 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisessa opinnäytetyössä on tutkiva ja kehittävä ote. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkiva ote voi jäädä liian vähälle huomiolle itse aktiviteetin ja sen kuvauksen viedessä vallan, joten tutkivan otteen erottumiseen on muistettava kiinnittää huomiota. Kuten tutkimuksen perussääntönä on, kaiken tekemisen on perustuttava olemassa olevaan ja tutkittuun teoriaan, jolloin toiminnallinen opinnäytetyö palvelee parhaiten tarkoitustaan ja täyttää lisäksi tutkimukselle asetetut määreet. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 51–56.)

Toiminnallinen opinnäytetyö tavoittelee tutkittavan organisaation toiminnan tai toimintojen ohjaamista, toiminnan järjestämisen vaihtoehtojen löytämistä tai tehtävän työn ja vastuualueiden ohjeistamista käytännössä.

Toiminnallisen opinnäytetyön toteutusvaihtoehtoina voivat olla työelämän käytännön harjoitukset tai muut vastaavat tapahtumat, joissa organisaation henkilökuntaa tai henkilöstöä osallistetaan opinnäytetyön toteutukseen. (Vilkkä & Airaksinen, 2003, 9.)

Opinnäytetyössä, jonka lähestymistavaksi on valittu toiminnallinen lähestymistapa, arviointia helpottaa se, että arvioinnissa voidaan tarkastella sitä, kuinka hyvin aiemmin asetetut tutkimuksen tavoitteet on saavutettu itse tutkimuksen lopputuotoksessa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 155.)

Tähän opinnäytetyöhön lähestymistavaksi valittiin toiminnallinen opinnäytetyö, koska tutkimuksen tilanneella organisaatiolla oli havaittu tarve sisäisten valmiusharjoitusten järjestämiseen. Organisaatiolla oli kokemuksia siitä, että säännöllisillä sisäisillä valmiusharjoituksilla kyetään tukemaan organisaatioiden varautumista ja valmiussuunnittelua.

6.3 Puolistrukturoitu teemahaastattelu

Erilaisissa tutkimuksissa usein valittu aineistohankintamenetelmä on erilaisien haastattelujen järjestäminen osallistuville henkilöille. Haastateltavien määrän ei tarvitse olla iso, kunhan kysymysten laatu on oikeanlainen ja niillä saadaan riittävän objektiivista tietoa. Haastattelujen lähtökohtana on esittää haastateltaville sellaisia kysymyksiä, joilla voidaan saada määrällisesti ja laadullisesti arvioiden parhaiten informaatiota haastateltavien ajattelumaailmasta, pohdinnoista sekä heidän toiminnastaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 62–63.)

Puolistrukturoitu teemahaastattelu on tutkimuksessa aineistohankintamenetelmänä siksi, että tutkimukseen saadaan kerättyä mahdollisimman laajasti erilaista tietoa. Kehitystoimenpiteiden määrittämisen suhteen on tärkeää, että ymmärretään organisaation henkilöiden ajatusmaailmaa valmiusharjoituksiin liittyen. Haastattelut toteutettiin kasvokkain sekä Teams-haastatteluina. Haastateltaville toimitettiin ennen haastattelua tietosuojaseloste tutustuttavaksi. Kaikki haastateltavat allekirjoittivat suostumuksen henkilötietojen keräämiseen haastattelun yhteydessä. Haastatteluiden vastaukset anonymisoitiin analysointivaiheessa tietosuojan ja vastauksien anonymiteetin varmistamiseksi.

6.4 Osallistuva havainnointi

Havainnointia eli observointia käytetään tutkimuksien tiedonkeruumenetelmänä joko yksin tai esimerkiksi haastatteluiden tukena. Observoinnin merkittävänä etuna voidaan katsoa olevan se, että tällöin kerätty tieto on tilanteessa kerättyä ja välitöntä. Havainnointi on hyvä tiedonkeruumenetelmä vuorovaikutustilanteisiin sekä tilanteissa, jotka vaihtuvat nopeasti tai jotka ovat ennalta arvaamattomia. Tilanteissa, joissa tutkittavat eivät kerro haastatteluiden yhteydessä haastattelijalle suoraan näkemyksiään ja mielipiteitään, on observointi hyvin soveltuva väline tiedonkeruuseen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

Osallistuva havainnointi voi olla esimerkiksi ihmisten toiminnan havainnointia erilaisissa tilanteissa. Osallistuva havainnointi on erinomainen keino saada kerättyä tutkittavasta yhteisöstä sekä heidän toimintatavoistaan informaatiota. Osallistuva havainnointi antaa havainnoijalle sekä organisaatiolle samalla tietoa yhteisössä vallitsevista kulttuurillisista ja sosiaalisista rakenteista sekä

toimintatavoista. Osallistuvaa havainnointia hyödynnettäessä on kuitenkin erityisen tärkeää huomioida, että tutkimukseen valitut tutkimusongelmat ja tutkimuskysymykset sekä tutkimuksen tavoitteet täytyy kyetä asettamaan riittävän tarkasti. Kun edellä mainitut asiat on huomioitu riittäväällä pieteetillä havainnointiin ryhdyttäessä, on havainnointi tehokasta sekä havainnointia tekevät henkilöt kykenevät kiinnittämään huomiota oikeisiin asioihin ja asiakokonaisuuksiin havainnointia tehdessään. (Vilka 2021, 114–116.)

Opinnäytetyössä toiseksi tiedonkeruumenetelmäksi valikoitui osallistuva havainnointi, koska tällöin tutkimuksessa saadaan kerättyä kattavasti havaintoja valmiusharjoituksen aikaisista päätöksistä ja päätöksenteosta, ryhmän sisäisestä kommunikaatiosta sekä ryhmän dynamiikasta. Osallistuva havainnointi tukee tässä tapauksessa haastatteluilla kerättyä tietoa ja antaa lisää tietoa organisaation toiminnasta.

7 VALMIUSHARJOITUS SATAKUNNAN PELASTUSLAITOKSELLE

Osana opinnäytetyön toiminnallista vaihetta kohdeorganisaatiossa toteutettiin valmiusharjoitus. Kappale seitsemän kuvaa harjoituksen suunnitteluvaiheen, skenaarion valinnan, kuvauksen ja harjoituksen aikaiset tapahtumat, sekä harjoituksen toteutuksen.

7.1 Valmiusharjoituksen suunnittelu

Valmiusharjoitus toteutettiin seminaari- eli karttaharjoituksena Kanta-Porin paloasemalla. Kanta-Porin paloasemalla oli soveltuva kokoustila harjoituksen pitämiseksi, jota organisaatio hyödyntäisi mahdollisesti oikeassa häiriötilanteessa kokoontumistilanaan. Valittu toteutustapa ei myöskään vaatinut organisaatiolta suuria taloudellisia tai ajallisia panostuksia, vaan harjoitus toteutettiin virka-ajalla osana pelastuslaitoksen päällystöviranhaltijoiden normaalia koulutusmallia. Harjoituksessa käytettiin työvälineinä kynää, paperia, sekä jokainen harjoitukseen osallistuja sai käyttää omaa tietokonettaan niin halutessaan.

Valmiusharjoituksen osallistujiksi valittiin suunnitteluvaiheessa neljä päätoimista päällystöviranhaltijaa, jotka toteuttaisivat organisaation häiriötilannesuunnitelmien mukaisesti pelastustoiminnan johtamista vastaavassa häiriötilanteessa. Osallistujille valittiin suunnitteluvaiheessa varahenkilöt, jos

ensisijainen osallistuja olisi estynyt osallistumaan harjoitteluun. Pelinohjaajaksi suunniteltiin vastuualuejohtaja, jolla oli aiempaa kokemusta valmiusharjoituksesta ja varautumisen suunnittelusta.

Suunnitteluvaiheessa määritettiin tavoitteet harjoitukselle yhteistyössä kohdeorganisaation suunnitteluhenkilöstön kanssa. Harjoitukselle määritettiin kaksi päätavoitetta: Harjoituksessa havaitaan kehittämiskohtia toiminnasta, sekä harjoituksen aikana tunnistetaan häiriötilanteessa käytettäviä jo laadittuja suunnitelmia ja ohjeita. Lisäksi kerättiin kokemuksia siitä, onko vastaava harjoitustapa toimiva pelastuslaitoksen johtamiskyvykkyyden testaamiseen.

7.2 Valmiusharjoituksen skenaario ja tapahtumat

Kohdeorganisaatiolta kuultiin ajatuksia sekä mielipiteitä mahdolliseen valmiusharjoituksen skenaarioon liittyen sähköpostitse ja Teamsin välityksellä käydyillä keskusteluilla sekä ennen valmiusharjoitusta pidettyjen teemahaastattelujen pohjalta. Kohdeorganisaation havaitsemien tarpeiden ja opinnäytetyön julkisuuden perusteella harjoituksen skenaarioksi valikoitui häiriötilanteen johtamisharjoitus ja skenaarioksi hirmumyrsky. Myrsky koettiin realistisimmaksi skenaarioksi, joka haastaa pelastustoimea ja sen valmiutta lähes vuosittain.

Myrsky aiheutti harjoituksessa laajan häiriötilanteen. Tilanteen edetessä pelastustoimelle muodostui runsaasti tehtäviä laajalle alueelle Satakunnassa. Harjoituksessa pelastuslaitoksen kiinteistöihin kohdistui myrskyvahinkoja, jonka seurauksena harjoituksen osallistujien täytyi tehdä vaadittuja toimenpiteitä pelastustoiminnan jatkuvuuden ja tehokkuuden varmistamiseksi.

Heti harjoituksen alussa myrskytuuli kaatoi Porin keskustassa rakennustelineen, jonka seurauksena kaksi keskustan kerrostalokiinteistöä vaurioitui ja siviilihenkilöitä loukkaantui useita. Lisäksi yksi pelastuslaitoksen työntekijä loukkaantui vakavasti tehtävän yhteydessä. Pelastuslaitos, kunta ja rakennusyritys kohtaavat sortuman vuoksi aggressiivista informaatiovaikuttamista, johon harjoitukseen osallistujien täytyi vastata ulkoisella ja sisäisellä viestinnällä ennalta suunniteltuja viestintävälineitä ja -kanavia käyttäen.

Harjoituksen edetessä osallistujien täytyi suunnitella varavoiman hankkiminen paloasemalle sähköjen katkettua ja kiinteistön oman varavoimakoneen viikaannuttua. Toisen kunnan alueella paloaseman katto repeytyi myrskytuulten voimasta irti, joka edellytti paloaseman toimintojen siirtämisen väistötiloihin. Harjoituksen aikana jouduttiin kiinnittämään huomiota sammutusveden saataavuuteen, kun sähkönjakelun häiriö esti veden jakeluun vesijohtoverkoston kautta.

Harjoituksen loppupuolella selvisi, että erääseen kuntaan on kohdistunut poikkeuksellisen mittavat myrskyvahingot, eikä kunnalla ollut riittäviä henkilöstöresursseja selviytyä tilanteesta. Kunta pyysi, että pelastuslaitos ottaisi johtovastuun tilanteessa suuronnettomuuteen vedoten. Harjoituksen osallistujat ottivat kantaa siihen, kuinka laajasti ja millaista apua he kunnalle tarjoavat tilanteessa.

Lopuksi selvisi, että myrskyn takia alueellinen häiriötilanne tulee pitkittymään, sekä myrskyvahinkojen raivaamiseen tarvittiin pelastuslaitoksen työpanosta alustavien tietojen mukaan neljän vuorokauden ajan. Harjoitukseen osallistujien täytyi suunnitella pelastustoiminnan toteuttaminen ja huoltotoimet nämä huomioiden.

7.3 Valmiusharjoituksen aikana havainnoitavat asiat

Valmiusharjoituksen havainnoijiksi valittiin neljä soveltuvaa toimen- tai viranhaltijaa pelastuslaitokselta, joille jaettiin harjoituksen aikana havainnoitavat teemat. Havainnoijille suunniteltiin varahenkilöt, jos joku havainnoija olisi harjoituspäivänä estynyt osallistumasta harjoitukseen. Harjoituksen suunnittelija päätti havainnoitavat teemat ennen harjoituksen alkua. Havainnoitavista teemoista käytiin keskustelua kohdeorganisaation henkilöiden kanssa, sekä havainnoitavissa asioissa huomioitiin ennen harjoitusta pidetyn teemahaastattelun vastaukset. Havainnoitavat asiat käytiin suunniteltujen havainnoitsijoiden kanssa läpi ennen harjoituksen alkua suunniteltujen havainnoitsijoiden kanssa.

Neljä havainnoijaa havainnoivat harjoituksessa seuraavia asioita:

Ensimmäinen havainnoitsija havainnoi sisäistä ja ulkoista viestintää sekä CRM:n toteutumista. CRM (crisis resource management) malli on kehitetty 1980-luvun aikana ilmailualalle vaaratilanteiden ehkäisemiseksi. CRM-mallin lähtökohtana on, että työskentelevä tiimi kykenee paineenalaisessa tilanteessa hyödyntämään parhaalla mahdollisella tavalla olemassa olevat resurssit, sekä puuttumaan mahdollisiin virheisiin organisaatiohierarkiassa ylempänä oleviin henkilöihin. Ryhmän sisäinen kommunikaatio ja tiedonvaihto, sekä tilannekuvan ylläpito on avainasemassa. (Nyström 2013, 101–102.) CRM-mallia hyödynnetään runsaasti akuuttihoitotyössä, kun paineen alla tehtävän ryhmässä työskentelyn pitää olla tehokasta ja mahdollisimman virheetöntä.

Pelastuslaitoksella on käytössään useita erilaisia viestintäkanavia, joiden käyttöön on laadittu sisäisiä ohjeistuksia. Harjoituksen aikana haluttiin nähdä, kuinka organisaation henkilöstö tunnistaa näiden viestintäkanavien olemassaolon ja kyetäänkö niitä käyttämään tehokkaasti. Harjoituksessa tahdottiin nähdä, kuinka organisaation sisäinen viestintä toteutetaan häiriötilanteessa. Sisäisen viestinnän osalta seurattiin harjoitushenkilöstön välistä kommunikaatiota peilaten sitä CRM-malliin.

Toinen havainnoitsija havainnoi toiminnan organisoitumista sekä toiminnan aloituskynnyksen määrittämistä. Pelastuslaitos on tunnistanut olemassa olevan haasteen siinä, että johtamistoimintaa ei ole kyetty aloittamaan myrskytilanteissa riittävän ajoissa. Tähän tietoon nojaten tämä valittiin yhdeksi havainnoitavaksi aiheeksi organisaation puolelta. Lisäksi havainnoitiin johtamistoiminnan organisoituminen: pelastuslaitos on määrittänyt suunnitelmiaan ja johtamisohjeissaan pelastustoiminnan johtamisen mallin. Harjoituksessa havainnoitiin, kuinka henkilöstö organisoituu tähän suunniteltuun malliin.

Kolmannelle havainnoitsijalle jyvitettiin havainnoitavaksi asiaksi pelastuslaitoksen olemassa olevien suunnitelmien ja toimintaohjeiden käyttäminen, koska kohdeorganisaatiolla oli kokemus siitä, että kaikkia häiriötilanteessa käytettäviä suunnitelmia ja toimintaohjeita ei tunnisteta, vaikka ne on organisaatiossa laadittu. Tarkoituksena oli tarkastella, kuinka montaa suunnitelmaa käytetään ja kuinka niitä käytetään.

Neljäs havainnoitsija havainnoi, kuinka monipuolisesti eri päätöksiä tarkastellaan ja kuinka realistisia päätetyt toimenpiteet olivat olemassa oleviin resursseihin suhteutettuna. Tarkoituksenmukaista olisi, että harjoituksessa tehtävät toimenpiteet olisivat toteutettavissa pelastuslaitoksen suunnitelluilla häiriötilaneresursseilla. Vaikka harjoitus luo mahdollisuuden soveltaa, on tarkoituksenmukaista, että harjoituksessa tehtävät toimenpiteet ovat kuitenkin realistisia ja riittävän monipuolisesti tarkasteltuja.

7.4 Valmiusharjoituksen toteutus

Opinnäytetyöntekijä lähetti harjoitukseen osallistujille kuukautta ennen harjoituspäivää kirjallisen harjoitusinfon, sekä kutsun saapua harjoitukseen Kanta-Porin paloasemalle 27.11. kello 9:30 mennessä. Harjoitusinfossa kehoitettiin huomioimaan harjoituksen aikana tarvittavat materiaalit, eli kynät, paperit ja tietokoneet.

Valmiusharjoitus tilaisuus käynnistettiin sovittuna päivämääränä käymällä läpi yhteinen alustus harjoitukseen harjoituksen ohjaajan esittämänä. Harjoitukseen osallistujille kuvattiin harjoituksen toteutustapa sekä välineet, joita harjoituksessa tarvitaan. Osallistujien kanssa kerrattiin keskeiset turvallisuusasiat harjoitukseen liittyen, eli kiinteistöstä poistuminen hätätilanteessa harjoituksen ohjaajan johdolla hätäpoistumistiekylttejä seuraten paloaseman kokoontumispaikalle, ensiapuvälineiden sijainnit sekä yleinen hätänumero ja harjoituskiinteistön osoite. Harjoituksen tavoitteet käytiin läpi yhdessä harjoitukseen osallistujien kanssa ennen harjoituksen alkua.

Harjoitus aloitettiin käymällä läpi yleinen tilannekuva sekä harjoitukseen kuvattut taustatiedot harjoituksen ohjaajan vetämänä. Tilannekuvassa käytiin läpi maakunnan yleinen tilanne ja lähestyvä myrskyrintama sekä sen oletettu voimakkuus. Tilannekuvassa kuvattiin, kuinka Ilmatieteenlaitos antaa pelastuslaitoksille ennakkovaroituksen saapuvasta myrskystä. Tilannekuvan läpikäynnin jälkeen harjoituksen ohjaaja antoi harjoitukseen osallistujille tehtäväksi käydä ryhmätyönä läpi pohdintaa siitä, mitä ennakkotoimia lähestyvä myrsky organisaatiossa aiheuttaisi. Ryhmä kävi kattavan keskustelun ennakoivista varautumistoimista. Havainnoitsijat kirjasivat toimet ylös. Ryhmä antoi siviiliväestölle

vaaratiedotteen varhaisessa vaiheessa sekä teki normaalia myrskyihin liittyvää viestintää useilla kanavilla, pääasiassa sosiaalisessa mediassa.

Harjoituksen ensimmäisenä tapahtumana oli myrskyn rantautuminen Satakuntaan. Pelastustehtäviä alkoi muodostua useita eri puolille maakuntaa. Harjoitusryhmä otti varhaisessa vaiheessa käyttöön myrskyihin varautumisen ruuhkamallin. Ensimmäinen harjoitusryhmältä toimia vaativa tilanne oli Porin keskustan rakennustelinesortuma. Tilanne herätti harjoitusryhmässä vilkasta keskustelua sekä toimenpiteitä organisaation varautumisen ja jatkuvuuden hallinnan turvaamiseksi. Ryhmä alkoi suunnitella viestinnän toteuttamista, sekä resurssien riittävyyden arviointia. Ryhmä antoi tilanteesta tiedotteen ja oman henkilöstön vakava loukkaantuminen herätti jälkipuinnin eli debriefing-tilaisuuden järjestämisen tarpeen sekä tilanteessa olleen henkilöstön vaihdon organisaation protokollan mukaisesti. Harjoitusryhmä tunnisti laaja-alaisen säännäri-ilmiöön liittyvän häiriötilanteen mahdollisuuden ja hälytti päivystävät paloasemat sekä sopimuspalokunnat asemavalmiuteen organisaation valmiusohjeiden mukaisesti. Rakennustelinesortuma aiheutti kansallisessa mediassa väärän tiedon leviämistä, johon ryhmä vastasi aktiivisella viestinnällä usealla kanavalla. Tiedotustilaisuuden suunnittelu alkoi tässä vaiheessa.

Porin tilanteen jälkeen Huittisten kuntaa ja paloasemaa kohtasi sähkönjakelun häiriötilanne. Harjoitusryhmä pohti tilannetta, mutta päätti jättää asian tässä vaiheessa huomiotta. Ryhmä päätti odottaa sähköjen palautumista tai akuutin myrskytilanteen väistymistä. Kankaanpään kunnan alueelle kohdistui tässä vaiheessa merkittävät myrskyvauriot. Kunnan sähkön- ja vedenjakelussa oli merkittäviä häiriöitä, joiden korjaamisen odotettiin alustavasti kestävän useita vuorokausia. Paloaseman katto oli repeytynyt myrskytuulen voimasta irti ja kunnan ohittava valtatie 23 oli useasta kohdasta poikki kaatuneiden puiden vuoksi. Paloaseman katon repeytyminen päätettiin hoitaa tukkimalla vuotokohтия ja järjestämällä paikalle kiinteistöä hallinnoivan organisaation teknisen puolen edustajat korjaamaan vahinko sekä ryhmä varautui siirtämällä operatiiviset toiminnot tilapäisesti väistötiloihin. Liikenteen ohjaamiseen pyydettiin virka-apua poliisilta. Laaja myrskyyn liittyvä tiedotustilaisuus päätettiin järjestää yhteistyöviranomaisten kanssa tässä vaiheessa. Kohdeorganisaatio pyysi virka-apua Puolustusvoimilta sekä aloitti kolmannen sektorin avun koordinoinnin

Kankaanpään kunnan tueksi. Kankaanpään koordinoitiin tukea Satakunnan hyvinvointialueen sosiaalitoimelta siviiliväestön avun turvaamiseksi.

Kiukaisten kunnan alueella syttyi maastopalo, joka levisi voimakkaan tuulen vuoksi aggressiivisesti kohti läheistä navettarakennusta. Myrskyn vuoksi lähikuntien yksiköt olivat kiinni vahingontorjuntatehtävillä. Kiukaisten alueella vedenjakelu vesijohtoverkoston kautta oli estynyt kuntaan kohdistuneen sähkönjakelun häiriötilanteen vuoksi. Harjoitusryhmä ohjeisti maastopalossa toimivaa pelastustoiminnan johtajaa hyödyntämään pelastuslaitoksen sammutusvesisuunnitelmaa luonnonvedenottoa paikkojen kartoittamiseksi. Alueella oli myrskyn takia pulaa henkilö- ja kalustoresursseista, joten harjoitusryhmä teki varhaisen päätöksen rajoituslinjan kaivamisesta navettarakennuksen ja siellä olevien eläinten suojelemiseksi. Kiinteistö ja eläimet saatiin toimilla suojattua ja tilanne päättyi maaston hallittuun polttamiseen.

Viimeisenä harjoitustapahtumana oli suunnitella operatiivisen pelastustoiminnan toteuttaminen pitkäkestoisessa ja laaja-alaisessa häiriötilanteeseen. Myrsky aiheutti maakuntaan useita satoja pelastustehtäviä, joiden purkaminen tulisi alustavasti kestämään useita vuorokausia. Harjoitusryhmä pohti 8 tunnin työvuoromalliin siirtymistä häiriötilanteesta selviämiseksi, yksikkövahvuuksien purkamista pienemmiksi raivauspartioiksi sekä hallintohenkilöstön lomien peruuttamista johtamiskyvykkyyden varmistamiseksi pitkäkestoiseen häiriötilanteeseen. Ryhmä korosti aktiivisen ja monikanavaisen viranomaisviestinnän merkitystä siviiliväestön suuntaan akuutin tilanteen väistyttyä.

Harjoituksen toiminnallinen vaihe lopetettiin harjoituksen ohjaajan päätöksellä, kun ryhmä kertoi olevansa valmis. Toiminnallisen vaiheen jälkeen pidettiin yhteenveto harjoituksesta, jossa harjoituksen ohjaaja pyysi harjoituksen harjoittelevaa ryhmää kertaamaan harjoituksen tilannekuvan, tapahtumat, tehdyt toimet, sekä lyhyet perustelut toimenpiteille. Harjoittelevalle ryhmälle tarjottiin mahdollisuus kysyä tässä vaiheessa harjoituksen skenaarioon ja tapahtumiin liittyen tarkentavia kysymyksiä.

Harjoituksen yhteenvedon jälkeen pidettiin palautekeskustelu. Ensiksi käytiin harjoituksen toiminnalliseen vaiheeseen liittyvä palaute ja arviointi. Harjoitteleva ryhmä antoi itselleen palautteen toiminnasta, sekä nosti esiin havaittuja

kehityskohtia. Tämän jälkeen palautteen antoivat harjoituksen havainnoitsijat tehtyjen havaintojen pohjalta, sekä oman havainnoitavaan asiaan peilaten. Lopuksi palautteen antoi harjoituksen ohjaaja, joka veti yhteen tilannekuvan, tehdyt toimenpiteet, sekä itse tekemänsä havainnot harjoituksen kulusta ja ryhmän toiminnasta. Palautekeskustelun lopuksi kerättiin harjoituksen toteutukseen liittyvä palaute harjoitusryhmältä, havainnoitsijoilta ja harjoituksen ohjaajalta. Harjoituksen ohjaaja kirjasi palautteet ylös myöhempää käsittelyä varten ja harjoituksen ohjaaja päätti harjoituksen kello 12:00

Harjoituksen jälkeen opinnäytetyöntekijä haastatteli yksilöllisesti vielä harjoitukseen osallistuneet henkilöt suunnitellun puolistrukturoidun teemahaastattelurungon mukaisesti.

8 AINEISTON ANALYYSI

Ennen valmiusharjoitusta pidetyissä teemahaastatteluissa käsiteltiin pelastuslaitoksen näkökulmia ja hyötyjä valmiusharjoituksiin sekä osallistuvien henkilöiden kokemuksia valmiusharjoituksista.

Kaikilla neljällä haastateltavalla henkilöillä oli noin kymmenen vuoden kokemus pelastuslaitoksen palveluksessa. Kaikki haastateltavat olivat osallistuneet valmiusharjoituksiin erilaisissa rooleissa: henkilöt olivat toimineet niin harjoitusryhmän jäsenenä kuin myös tarkkailijoina sekä harjoituksen suunnittelijoina.

Henkilöt näkivät pelastuslaitoksen osallistumisen valmiusharjoituksiin tärkeänä osana organisaation varautumisen kehittämistä. Harjoituksista saatu suurin hyöty nähtiin siinä, että niiden avulla kyetään tarkastelemaan realistisesti organisaation kykyä toimia erilaisissa häiriö- ja poikkeustilanteissa. Haastateltavat näkivät, että harjoitusten tuoma suurin hyöty kohdistui nimenomaisesti organisaation suunnitelmien ja toimintaohjeiden testaamiseen. Kaikki haastateltavat nostivat esiin harjoituksen ennakkosuunnittelun merkityksen osana hyvää ja onnistunutta valmiusharjoitusta. Esille nousi harjoitukseen osallistujien valmistautuminen harjoitukseen: Osa haastateltavista toivoi, että ennen harjoitusta saataisiin riittävä perehdytys harjoiteltavaan aiheeseen, kun taas vastapainona toiset haastateltavat suosivat harjoituksia, jossa skenaario paljastuu harjoitusryhmälle vasta harjoitustilanteesta.

Suurimpana valmiusharjoitusten haasteena nähtiin liian epärealistiset skenaariot. Vaikka epätodennäköisiinkin tilanteisiin on valmiusorganisaation varauduttava, olisi valmiusharjoitusten syytä tarjota johdonmukainen ja realistinen skenaario, jossa tapahtumat linkittyvät selvästi toisiinsa ja tapahtumat eivät ole liian irrallisia keskenään. Hyödylliseksi koettiin sellainen harjoitusskenaario, joka vastaa ajankohtaisia riskejä ja uhkia.

Puutteelliseksi koettiin riittämätön tai liian pintapuolinen harjoituksen purku- ja palautetilaisuus. Haastatteluissa nousi esille, että kohdeorganisaation valmiusharjoituksissa ei kyetä riittävän analyttiseen ja syvälliseen tarkasteluun harjoituksen purkutilanteissa. Hyväksi palautetilaisuudeksi koetaan selvästi johdettu ja strukturoitu palautetilaisuus, jossa organisaatio kykenee tarkastelemaan raa'an realistisesti omia toimiaan harjoituksen aikana sekä ymmärtämään harjoituksessa tehtävien päätösten liitännäis- ja heijastevaikutukset omaan organisaatioon sekä muihin organisaatioihin ja siviiliväestöön. Usein karttajarjoituksissa toimenpiteitä tehdään löyhin perustein ilman riittävää tilannekuvaa ja ymmärrystä toimenpiteen kokonaisvaikutuksesta.

Valmiusharjoituksen aikana empiiristä tietoa kerättiin harjoituksen observoijien toimesta. Observoitsijat kirjasivat valmiusharjoituksen aikana tekemänsä havainnot ylös. Tehdyt havainnot käytiin läpi harjoituksen palautetilaisuudessa.

Harjoituksen aikainen viestintä keräsi kehuja havainnoitsijoilta. Viestintä oli aktiivista niin organisaation sisällä kuin myös organisaation ulkopuolelle. Viestintää toteutettiin useilla kanavilla niin sosiaalisessa mediassa, virallisilla tiedotteilla sekä tiedotustilaisuudella. Ryhmän sisäinen viestintä oli onnistunutta. Viesti välittyi harjoituksen aikana henkilöltä toiselle ja ryhmä kysyi toisiltaan tarkentavia kysymyksiä väärinymmärrysten välttämiseksi. Harjoitusryhmä kykeni esittämään toisilleen kritiikkiä ja pohtimaan vaihtoehtoisia ratkaisuja. Haasteeksi nähtiin kuitenkin viestinnän henkilöityminen harjoituksen aikana. Päätöksenteko oli harjoituksen aikana yhtenäistä ja päätöksiä kyettiin tekemään rationaalisin perustein jopa vähillä sekä pirstaleisilla ennakkotiedoilla. Tilannekuvan pitäminen unohtui, kun tapahtumia alkoi tulla useampia putkeen.

Suurimmaksi puutteeksi harjoituksen aikana havaittiin suunnitelmien käyttö. Harjoitusryhmä tunnisti laajasti pelastustoimelle laadittujen suunnitelmien ole-massaolon ja kykeni luettelemaan harjoituksen aikana keskeiset pelastuslai-toksen varautumiseen ja valmiuteen liittyvät suunnitelmat, joita vastaavassa häiriötilanteessa täytyisi hyödyntää toiminnan tehokkuuden varmistamiseksi. Keskeinen kehitettävä havainto liittyi kohdeorganisaation tiedostojen löytymi-seen, sillä organisaation suunnitelmat ovat nykyisellään hajallaan eri tietoar-kistoissa.

Hyvänä havaintona huomioitiin, että valmiusharjoituksen aikaiset toimet olivat toteuttamiskelpoisia myös oikeassa häiriötilanteessa eli tehdyt päätökset eivät olleet liian epätodennukaisia. Harjoitusryhmä kykeni löytämään alueellisista rakenteista toimenpiteitä ja yhteistyötahoja, joiden kanssa tehtävällä yhteis-työllä tilanteesta selviäminen olisi mahdollista. Kohderyhmä huomioi harjoitus-skenaarion ajankohdan ja sen luomat resurssihaasteet pelastustoiminnan to-teuttamiselle. Harjoituksen aikana tehdyt ratkaisut olivat perusteltuja ja tapah-tumiin pureuduttiin riittävän syvällisesti.

Valmiusharjoituksen jälkeen pidetyssä teemahaastatteluissa nousi esiin harjoi-tuksen hyöty organisaatiolle. Haastateltavat kokivat, että organisaation sisäi-set valmiusharjoitukset luovat matalan kynnyksen harjoitusympäristön, joka ei vaadi suuria ulkoisia ponnistuksia ja panostuksia. Harjoituksen ei koettu tar-jonneen kovinkaan paljoa uuden oppimista, mutta vanhoja asioita päästiin ker-taamaan tehokkaasti. Harjoitusskenaario ja harjoituksen aikaiset tapahtumat koettiin mahdollisiksi, vaikka tapahtumat olivatkin graaveja sekä vakavia pääl-lekkäisiä tapahtumia oli useita. Haastateltavat toivoivat harjoitusmalliin sään-nöllisyyttä, jolloin toiminta poikkeavissa ja vaativissa tilanteissa olisi sujuvaa.

Riittävään valmiusharjoitusten määrään haastateltavilla oli erilaisia näkemyk-siä, kuitenkin vähintään vuosittaiset sisäiset harjoitukset nähtiin tarpeellisiksi. Pelastuslaitos osallistuu erilaisiin harjoituksiin ympäri vuoden erilaisilla ko-koonpanoilla ja henkilöstömäärillä. Sisäiset valmiusharjoitukset nähtiin näitä tukeviksi harjoituksiksi. Sisäisiin valmiusharjoituksiin toivottiin rotaatiota siten, että eri ammattiryhmät pääsisivät organisaatiossa harjoittelemaan nykyistä ti-heämmin.

Haastateltavat näkivät yhteisenä haasteena sisäisten valmiusharjoitusten puutteen. Harjoitusmääriä lisäämällä saataisiin toimintaa kehitettyä.

9 POHDINTA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Kerätyn aineiston pohjalta keskeisenä johtopäätöksenä voidaan todeta, ettei organisaation häiriötilannejohtamisen kyky ole optimaalisella tasolla. Organisaatiolla on olemassa olevat rakenteet ja suunnitelmat häiriötilannejohtamiseen, mutta suunnitelmia sekä rakenteita ei testata ja kehitetä säännöllisesti. Organisaatiolla ei ole marraskuussa 2023 käytössään mallia sisäisten valmiusharjoitusten toteuttamiseen. Koska häiriötilanteiden johtamista ja tilannekuvan ylläpitoa ei harjoitella organisaatiossa riittävän tiheästi, muodostaa tämä haasteen johtamistoiminnan toteuttamiselle aidossa tilanteessa. Lisäksi johtopäätöksenä voidaan todeta, että organisaation häiriöjohtamiskyky on hyvin henkilöitynyttä yksittäisiin henkilöihin, jotka ovat itsenäisesti ja aktiivisesti osallistuneet erilaisiin harjoituksiin ja pitäneet tätä kautta yllä omaa osaamistaan.

Keskeisen haasteen kohdeorganisaatiolle muodostaa tiettyjen johtokeskustoimintojen henkilöriskit, joissa organisaatiolla ei ole riittävästi kyseiseen rooliin soveltuvia henkilöitä. Järjestettyihin johtokeskusharjoituksiin osallistuvat pääsääntöisesti lähes aina samat henkilöt, jotka toimivat harjoituksissa samoissa ennalta harjoitelluissa rooleissa. Organisaatio voi hajauttaa henkilöriskiä kierrättämällä johtokeskuksen rooleja sisäisissä valmiusharjoituksissa. Kiertävät roolit tuovat laajempaa osaamista organisaation eri henkilöille, jolloin yksittäinen poissaolo ei halvaannuta tehokasta johtamistoimintaa. Keskeisen tunnistetun henkilöriskin johtokeskustoiminnalle muodostaa viestintäosaaminen, jossa yksittäisen henkilön poissaolo voi aiheuttaa merkittäviä haasteita. Haasteeseen voidaan vastata kustannustehokkaasti organisaation sisäisillä valmiusharjoituksilla, joissa viestintävastaavan roolia kierrätetään ja viestintävastaavan roolia toteutetaan organisaation suunnitelmien ja ohjeistusten pohjalta. Tärkeää on, että organisaatio kehittää suunnitelmissa ja ohjeistuksissa havaittuja puutteita.

Valmiusharjoitukset luovat erinomaisen pohjan harjoitella vaativienkin tilanteiden johtamistoimintaa turvallisessa ympäristössä. Valmiusharjoitus tarjoaa

erinomaisen mahdollisuuden oppia uutta, sekä kehittää etenkin harjoitteluryhmän viestintä- ja vuorovaikutusosaamista. (Ahola 2014, 21–22.)

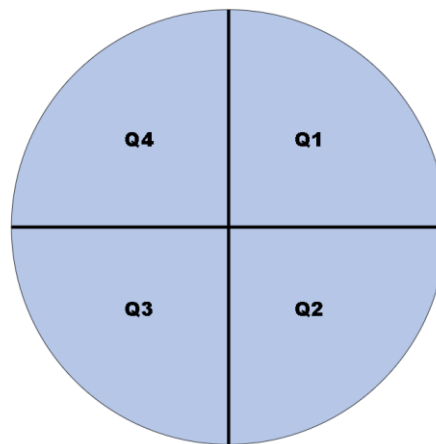
Opinnäytetyön tulosten ja teoreettisen viitekehyksen pohjalta esitän kohdeorganisaation strategisen tason kehittämisehdotukseksi harjoitustoiminnan lisäämistä siten, että kohdeorganisaatio järjestää vuosittain kaksi sisäistä valmiusharjoitusta. Harjoitusten koordinoivana tahona toimii suunnittelu, raportointi ja pelastustoimen varautuminen vastualueen vastualuejohtaja. Rooli on kuitenkin koordinoiva, jolloin hän voi jakaa tehtäviä soveltuvilla viranhaltijoille omassa vastuuyksikössään. Harjoitusten rakenne voi mukailla 27.11.2023 pidetyn harjoituksen mallia.

Valmiusharjoitusten kohderyhmää, skenaariota ja laajuutta vaihdetaan jokaiseen harjoitukseen. Harjoitukset voivat olla lyhyitä aamupäivän pituisia johtoryhmän seminaariharjoituksia tai koko päivän kestäviä laajoja harjoituksia, jossa aktivoidaan eri organisaatiotasoja pelastuslaitoksen sisällä. Pääsääntönä voidaan pitää, että pelastuslaitos toteuttaa sisäisiä valmiusharjoituksia vuoden toisella ja neljännellä kvartaalilla. Tarvittaessa sisäisiä valmiusharjoituksia voidaan jyvittää muillekin kvartaaleille, jos yksittäiselle kvartaalille olisi kertymässä liikaa erilaisia harjoituksia. Harjoitusten hajauttamisella pyritään vastaamaan siihen, että harjoituksia järjestettäisiin säännöllisesti ja riittävällä ennakkosuunnittelulla, jolloin harjoituksiin ennakkovalmistautuminen ja sopivien henkilöiden sekä ajankohtien löytyminen olisi mahdollista ja suunnitelmallista.

Kehitystoimenpiteen tavoitteena on, että organisaatioon saadaan jalkautumaan säännöllinen malli valmiusharjoitusten järjestämisestä. Vaihtuvilla skenaarioilla tuetaan organisaation kykyä reagoida muuttuviin tilanteisiin, laatia etukäteissuunnitelmia ja toimintaohjeita tilanteisiin, joissa päivittäisresurssit ovat riittämättömät tehtävästä selviämiseen. Tavoitteena on tunnistaa organisaation kriittisiä toimintoja, sekä laatia näille suunnitelmia ja toimenpiteitä jatkuvuuden hallinnan kehittämiseksi. Valmiusharjoitusten säännöllinen järjestäminen tukee organisaation häiriö- ja poikkeustilanteiden johtamis- ja toiminta- valmiutta.

Harjoituksen suunnittelijaa olisi syytä vaihtaa vuosittain. Suunnittelijan vaihto mahdollistaa harjoitusten riittävän varianssin, koska eri henkilöt suunnittelevat eri skenaarioita ja painottavat eri asioita. Valitulla toimintatavalla harjoituksen suunnittelijana toimivalle henkilölle voi nousta suunnitteluprosessin aikana esiin kehitysehdotuksia varautumisen, pelastuslaitoksen toiminnan ja harjoituskäytäntöjen kehittämiseksi. Pelastuslaitoksen on suotavaa suunnitella alueen sopimuspalokuntien kanssa yhteisiä valmiusharjoituksia tai vaihtoehtoisesti ohjata ja tukea sopimuspalokuntia itsenäisten valmiusharjoitusten järjestämiseen osana viikkoharjoituksia.

Operatiivisen tason kehittämistoimenpiteenä pelastuslaitos laatii henkilöstölleen vuosikellon mukaisen koulutuskalenterin osana henkilöstön osaamisen jatkuvaa kehittämistä. Koulutustoiminnan suunnittelu ja koulutuskalenterin laadinnan koordinoinnista vastaa suunnittelu, raportointi ja pelastustoimen varautuminen vastualueen vastualuejohtaja. Vuosikellomalli selkeyttää kohdeorganisaation harjoitusten ennakkosuunnittelua ja aiempaa tehokkaampaa kohdentamista eri organisaatiotasolle.

Kuva 9: Esimerkki vuosikellomallista.

Vuosikellomallilla määritetään strategisen, taktisen ja operatiivisen tason henkilöstön harjoitukset. Vuosikellon mukainen harjoitusohjelma julkaistaan henkilöstölle ennen uuden harjoituskalenterivuoden alkua kuluvan vuoden viimeisellä kvartaalilla. Kuvatulla toimintatavalla henkilöstöllä on mahdollisuus perehtyä tulevan vuoden harjoitusohjelmaan, sekä esittää siihen halutessaan muutoksia.

Vuosikellon mukainen harjoitusohjelma mahdollistaa vuodenaikoihin sidotun harjoittelun aiempaa paremman kohdentamisen, joka taas tukee pelastuslaitoksen toimintavalmiutta haastaviin pelastustehtäviin sekä häiriötilanteisiin. Esimerkiksi maastopaloharjoitukset suositellaan sijoitettavan toisen kvartaalin alkupuolen harjoitusohjelmaan, jolloin suunnitellut maastopaloharjoitteet tukevat tulevaan maastopalokauteen varautumista ja maastopalotilanteiden johtamiskyvykkyyttä. Vuosikellomalliin on syytä sijoittaa lisäksi ennalta sovitut ulkoisten pelastussuunnitelmien harjoitukset, paikallispuolustusharjoitukset sekä muut valmiusharjoitukset, joihin pelastuslaitos osallistuu. Harjoitustoiminnan suunnitteluun sopivia vuosikellomalleja on saatavissa niin kaupallisilta toimijoilta, kuin myös ladattavissa verkosta ilman erillistä kustannusta.

Vuosikellon mukaisella harjoitusohjelmalla pyritään vastaamaan aiempaa paremmin henkilöstön koulutustarpeisiin sekä mahdollistamaan koulutuksen ja osaamisen suunnitelmallinen kehittäminen. Vuosikellomallilla voidaan johtamisharjoituksiin suunnitella soveltuvat resurssit ennalta sekä varmistaa johtokeskuksen roolien suunniteltu kierrättäminen.

Laadullisessa tutkimuksessa on huomioitava tutkijan puolueettomuus. Voidaan arvioida, että jos tutkijalla on henkilökohtainen side kohdeorganisaatioon, kuten palkkatyö tai muu henkilökohtainen suhde, voi tämä vaikuttaa tutkimustyön lopputuloksiin ja näin asettaa työn reliabiliteetin kyseenalaiseen asemaan. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija on usein tutkittavan yhteisön jäsen, joten kvalitatiivisen tutkimuksen reliabiliteettia tarkastellessa on syytä tarkastella henkilön roolia tutkittavassa yhteisössä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan on kyettävä koko tutkimusprosessin ajan tarkastelemaan tutkimuksen luotettavuutta. Satunnaiset tekijät eivät saa vaikuttaa kvalitatiivisen tutkimuksen teoriaan. Lopussa kvalitatiivisen tutkimuksen reliabiliteetin arvioinnin kriteeri on tutkimuksen tekijä sekä hänen tekemänsä valinnat tutkimuksessa. (Vilka 2021, 154–156.)

Opinnäytetyön luotettavuutta voidaan kyseenalaistaa, koska opinnäytetyöntekijä oli opinnäytetyön tekemisen aikana työsuhteessa kohdeorganisaatioon. Opinnäytteestä ei koitunut opinnäytetyöntekijälle itselleen suoraa hyötyä. Opinnäytetyö tehtiin työajan ulkopuolella ilman korvausta haastatteluita ja itse valmiusharjoitusta lukuun ottamatta. Työsuhteen määräaikaisuus ja lyhyt

kesto kuitenkin mahdollistavat mahdollisimman puolueettoman kyvyn tutkia ja tarkastella kohdeorganisaatiota ja sen toimintaa. Opinnäytetyössä kerätyn empiirisen tiedon pohjalta saatuja tuloksia on tarkasteltu rehellisesti ja kaunistelematta työn mahdollisimman korkean luotettavuuden varmistamiseksi. Opinnäytetyöntekijä ei osallistunut valmiusharjoituksen havainnointiin, jolloin vältetään opinnäytetyöntekijän vaikuttaminen harjoituksen aikaisiin havaintoihin.

10 LOPUKSI

Yhteenvedona opinnäytetyöstä voidaan todeta, että tutkimusongelmiin ja opinnäytetyön tavoitteisiin peilaten opinnäytetyö onnistui hyvin. Tutkimusongelmina oli, ettei kohdeorganisaatiolla ollut toimivaa sisäisten valmiusharjoitusten mallia, eikä myöskään suunniteltua henkilöresurssia suunnittelemaan tai koordinoimaan valmiusharjoituksia.

Opinnäytetyö tarjoaa kohdeorganisaatiolle kaksi konkreettista toimenpidettä sisäisten valmiusharjoitusten toteuttamiseen ja kehittämiseen. Kohdeorganisaatio on toteuttanut rekrytoinnin suunnittelu, raportointi ja pelastustoimen varautuminen vastuualueelle, johon on rekrytoitu vakituiseen virkaan vastuualuejohtaja. Viranhaltijan vastuulle kuuluu pelastustoimen varautuminen ja sen kehittäminen, jolloin on luontevaa, että sisäiset valmiusharjoitukset jyvitetään hänen vastuulleen. Tässä vaiheessa opinnäytetyön tarjoamat kehitystoimenpiteet ovat riittäviä, joskin vuosikellomallista olisi voinut laatia organisaatiolle valmiin pohjan. Tarkoituksena opinnäytetyössä oli kuitenkin vain havainnollistaa vuosikellomallin periaate harjoitussuunnittelun tukena.

Työstä voidaan katsoa olevan hyötyä koko pelastustoimen ammattialalle sekä etenkin Satakunnan pelastuslaitokselle. Opinnäytetyössä esitellään yksi keino valmiusharjoitusten tuomiseksi osaksi organisaation vuosittaista harjoitussuunnittelua.

Haasteiksi opinnäytetyön aikana nousi vähäinen tutkimustieto liittyen valmiusharjoituksiin. Etenkin pelastustoimen näkökulmasta valmiusharjoituksiin liittyvää aiempaa tutkimustietoa oli haastavaa löytää, vaikka pelastuslaitokset ympäri Suomen osallistuvat vuosittain erilaajuisiin valmiusharjoituksiin.

Jatkoa varten kehitettäväksi jäi hyvinvointialueen valmiusharjoitusten koordinoiminen. Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan hyvinvointialueen yksittäistä toimialuetta eli pelastustoimea, mutta koko hyvinvointialuekokonaisuudelle valmiusharjoitusprosessien kehittäminen olisi varmasti paikallaan. Uudet hyvinvointialueet ovat merkittäviä alueellisen varautumisen ja turvallisuuden toimijoita niin normaalioloissa, häiriötilanteissa kuin poikkeusoloissa.

LÄHTEET

Aakko, K., Koivukoski, J., Kuusi, A., Mesilaakso, M., Nikkari, S., Peltonen, K., Rantapelkonen, J. & Toveri, P. 2023. Väestön suojaamisen käsikirja. 2. painos. Helsinki: Tietosanoma.

Ahola, K. 2014. Valmiusharjoituksen onnistumiseen vaikuttavat tekijät osallistujien näkökulmasta. Maanpuolustuskorkeakoulu. Kansallinen turvallisuus. Pro Gradu- tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/102381/SM%20858.pdf?sequence=2&isAlloved=y> [viitattu 24.9.2023].

Goniewicz, M. 2022. Disasters Preparedness and Emergency Response: Prevention, Surveillance and Mitigation Planning. E-kirja. Sveitsi: MDPI. Saatavissa: <https://directory.doabooks.org/handle/20.500.12854/95848> [viitattu: 24.9.2023].

Heikkonen, J., Kataja, P., Lavapuro, J., Salminen, J. & Turpeinen, M. 2018. Valmiuslaki ja perusoikeudet poikkeusoloissa: Valtiosääntöoikeudellinen kokonaisarvio valmiuslain ja perustuslain 23 §:n suhteesta. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 64/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. E-kirja. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-615-7> [viitattu: 25.10.2023].

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2022. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523458123> [viitattu 23.9.2023].

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. painos. Helsinki: Tammi.

IFRC. 2023. World disaster report. The International Federation of Red Cross. Geneve. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ifrc.org/document/world-disasters-report-2022> [viitattu 25.9.2023].

Korhonen, J. ja Ström, M. 2012. Kunnan valmiussuunnitelman yleisen osan malli ja ohje sen käyttöön. Pelastusopiston julkaisu. D-sarja: Muut julkaisut 2/2012. Kuopio: Pelastusopisto. E-kirja. Saatavissa: <https://www.pelastusopisto.fi/muu-koulutus/varautumiskoulutus/varautumisen-tietopankki/> [viitattu: 25.9.2023].

Nyström, P. 2013. CRM ja ei-tekniset taidot ensihoidossa. Teoksessa Kuisma, M., Holmström, P., Nurmi, J., Porthan, K., Taskinen, T. (toim.) Ensihoito. 3. Painos. Helsinki: SanomaPro Oy, 101–105.

Pelastuslaki 29.4.2011/379.

Philpott, D. & Casavant, D. 2016. Emergency preparedness: A Safety planning guide for people, property and business continuity. 2. painos. Yhdysvallat: Bernan Press. E-kirja. Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/xamk-ebooks/reader.action?docID=4428211> [viitattu 25.9.2023].

Puranen, K. 2018. Tykkylumi opetti – Tulevaisuudessa johtovastuu nopeammin pelastuslaitokselle. *Pelastustieto* 11.1.2018. Verkkolehti. Saatavissa: <https://pelastustieto.fi/pelastustoiminta/varautuminen/tykkylumi-opetti-tulevaisuudessa-johtovastuu-nopeammin-pelastuslaitokselle/#a885f211> [viitattu 25.9.2023].

Rogers, D. & Tsirkunov, V. 2013. *Weather and Climate Resilience: Effective preparedness through National Meteorological and Hydrological Services*. E-kirja. Maailman pankki: Washington DC. Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/xamk-ebooks/reader.action?docID=1463591> [viitattu 25.9.2023].

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. 2006. *Menetelmäopetuksen tietovaranto. KvaliMOTV*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/> [viitattu 23.9.2023].

Sanastokeskus TSK ry. 2017. *Kokonaisturvallisuuden sanasto*. Sanastokeskus TSK ry 2017: 50. Helsinki: Sanastokeskus TSK ry. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://turvallisuuskomitea.fi/viestinta/kokonaisturvallisuuden-sanasto/> [viitattu 25.9.2023].

Satakunnan pelastuslaitos. 2023. *Organisaatioesittely*.

Sisäministeriö. 2023. *Kansallinen riskiarvio. Sisäministeriön julkaisuja 2023:4*. Helsinki. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164627/SM_2023_4.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 25.9.2023].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi. E-kirja. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789520400118> [viitattu 23.9.2023].

Tuominen, M. 2022. *Pelastustoimen rooli alueellisen varautumisen yhteistyössä ja väestönsuojelun suorituskyvyt*. Sisäministeriön julkaisuja 2022:12. Helsinki: Sisäministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-604-1> [viitattu 25.9.2023].

Turvallisuuskomitea. *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*. 2017. Valtioneuvoston periaatepäätös. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/YTS_2017_suomi.pdf [viitattu 25.9.2023]

Valmiuslaki 29.12.2011/1552.

Vilka, H. 2021. *Tutki ja kehitä*. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523701731> [viitattu 23.9.2023].

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. *Toiminnallinen opinnäytetyö*. 2. painos. Helsinki: Tammi.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Valmiusharjoituksen kulun esimerkkirakenne. Sinkkonen, J. 2023.

Kuva 2. Valmiusharjoitusten toteutusprosessin kuvaus. Mattila, E. 2020. Satakunnan pelastuslaitoksen antama tuki alueen kuntien varautumiseen.

Kuva 3. Yhteiskunnan elintärkeät toiminnot. Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. 2017.

Kuva 4. Varautumisen prosessi. Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. 2017.

Kuva 5. Havainnekuva: Satakunnan kokonaisturvallisuuden viitekehys. Sinkkonen, J. 2023.

Kuva 6. Luonnonkatastrofien määrä kansainvälisesti vuosina 1970–2022. IFRC. 2022. World Disaster Report.

Kuva 7. Useampi yhtäaikainen laaja maastopalo ja sen arvioidut vaikutukset yhteiskunnan elintärkeille toiminnoille. Kansallinen riskiarvio. 2023.

Kuva 8. Satakunnan pelastuslaitoksen organisaatiokaavio. Sinkkonen, J. 2023.

Kuva 9: Esimerkki vuosikellomallista. Sinkkonen, J. 2023.

Haastattelu- ja havainnointirunko opinnäytetyöhön

Haastattelukysymykset ennen valmiusharjoitusta:

- 1) Kuinka pitkä työkokemus sinulla on pelastuslaitokselta?
- 2) Mitä hyötyä pelastustoimi saa valmiusharjoituksista?)
- 3) Kuinka usein olet osallistunut valmiusharjoitukseen?
- 4) Millaisissa rooleissa olet ollut valmiusharjoituksessa?
- 5) Mistä hyvä valmiusharjoitus mielestäsi muodostuu?
- 6) Millaisia tilanteita varten pelastuslaitoksen mielestäsi kuuluisi harjoitella?

Haastattelukysymykset valmiusharjoituksen jälkeen:

- 1) Mitä uutta opit harjoituksen aikana?
- 2) Olivatko harjoituksen tapahtumat ja harjoituksen kulku realistisia?
- 3) Mitä kehitysehdotuksia Sinulle harjoituksen pohjalta muodostui?
- 4) Koitko harjoituksen hyödylliseksi?
- 5) Kuinka monta kertaa vuodessa valmiusharjoituksia mielestäsi pitäisi järjestää?

Havainnointirunko

Viestintä (sisäinen & ulkoinen), tiedottaminen ja CRM ([crisis resource management](#))

- Kuinka hyvin viesti kulkee tiimin sisällä?
- Kuinka aktiivista ja millä kanavilla viestintää tapahtuu?
- Viestinnän laatu?
- Kuinka tilannekuva pysyy harjoituksen ajan harjoitukseen osallistujien kesken?

Organisoituminen & tehtävien jakaminen

- Kuinka organisoitunutta ja järjestelmällistä toiminta on teoriaan tarkastellen.
- Johtaminen ja päätöksentekokyky.
- Kuinka tehtäviä jaetaan harjoituksen osallistujien kesken?

Toimien realismi, monimuotoisuus ja pohdinnan syvällisyys

- Kuinka realistisia tehdyt toimet olisivat reaali maailmassa?
- Kuinka monimuotoista ja syvällistä pohdinta on harjoituksen aikana?
- Huomioidaanko päätöksissä ja tehdyissä toimissa varasuunnitelma, jos ensimmäinen suunnitelma ei onnistukaan?

Suunnitelmien ja ohjeiden käyttö

- Kuinka paljon ja laadukkaasti pelaajat hyödyntävät olemassa olevia ohjeistuksia ja suunnitelmia.

Havainnot kirjataan Word pohjalle harjoituksen aikana ja havaintojen pohjalta tehdään analyysia harjoituksen toimista. Havainnoinnissa ei tarkastella yhden ihmisen tekemistä, vaan tiimin toimintaa. Tunnistettavia kommentteja, lausuntoja tai henkilötietoja ei havainnoinnissa kirjata ylös. Analysoinnissa yhteen tilanteeseen tai tekoon ei pureuduta, vaan tarkastellaan harjoituksen kulkua ja tehtyjä havaintoja kokonaisuutena.

Pelastuslaitoksen valmiusharjoitus

27.11.2023

Tausta

- Pelastuslaitoksen operatiivista toimintaa ovat haastaneet rekrytointivaikeudet, sekä käynnissä oleva kesälomakausi. Vuoroissa on usein miehistövajetta, eikä kaikkia päällystövirkkoja ole saatu täytettyä. Palotarkastuksia ja turvallisuusviestintää ei ole kyetty toteuttamaan suunnitellusti.
- Sopimuspalokuntien lähtövahvuuksissa on ollut puutteita koko kesän ajan päällä olevan kesälomakauden johdosta. Tyytymättömyyttä ovat herättäneet pienet korvaukset ja VPK toiminnan sitovuus, joka on myös laskenut sopimuspalokuntalaisten aktiivisuutta tehtäviin osallistumisessa.
- Operatiivisen toiminnan puutteet ovat aiheuttaneet paikoitellen merkittäviä tavoittamisajan ylityksiä. Puutteet konkretisoituivat, kun Meri-Porissa omakotitalon palo ehti levitä naapuritaloon ja aiheuttaa mittavat vahingot. Palossa menehtyi alakouluikäinen lapsi.

Tausta

- Pelastuslaitoksen lähtövalmiuksien puutteiden vuoksi Satakunnan kaupungeissa ja kunnissa on herännyt vilkasta keskustelua kunnassa asumisen turvallisuudesta ja pelastuslaitoksen toimintakyvystä. Myös hyvinvointialueen tekemät leikkaukset sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin heijastelevat yleisenä tyytymättömyytenä maakunnan asukkaissa.
- Lähestyvät kuntavaalit ovat saaneet eri ääriliikkeiden edustajia ehdokaslistoille, jotka ovat populistisella politiikallaan keränneet merkittävää kannatusta Satakunnan alueella. Puheissa on moitittu hyvinvointialuetta ja pelastustoimea, sekä kerrottu, kuinka omalla politiikalla asiat saatetaan kuntoon. Lapsen kuolemaan johtanutta paloa on käytetty oman politiikan keppihevosenä.
- Palomiehet ja palotarkastajat ovat kohdanneet huutelua ja epäasiallista käytöstä työtehtävien yhteydessä. Myös ensihoitajat ovat raportoineet normaalia enemmän väkivaltatapauksia ja HaiPro ilmoitusten määrä on kasvanut. Poliisi on kehottanut turvataso nostoon paloasemilla.

Tilanne 13.7.

- Länsi-Suomeen on annettu Ilmatieteenlaitoksen toimesta myrskyvaroitus 13.7.
- Ilmatieteenlaitos on varoittanut mereltä saapuvasta myrskyrintamasta etukäteen ja myrskyn oletetaan aiheuttavan pelastuslaitoksille runsaasti vahingontorjuntatehtäviä koko Länsi-Suomen alueella. Myrskyn oletetaan painottuvan Varsinais-Suomeen ja Satakuntaan. Alustavan tiedon mukaan myrsky voimistuu sisämaahan edetessään. Myrskyn keston arvioidaan olevan noin 5 tuntia.

14.7.2025

- Ilmatieteenlaitos tiedottaa Satakunnan pelastuslaitosta 14.7 yhteisessä valmiuspäälliköiden kokouksessa:
 - Viimeisimmän sääennusteen mukaan, voimakkaimmin myrskyn oletetaan iskevän pohjoiseen sekä eteläiseen Satakuntaan, sekä koko Varsinais-Suomeen.
 - Myrskytuulien oletetaan ylittävän 25m/s rajan, sekä rannikkoalueella puuskissa yli 30m/s. Rankkasateita on odotettavissa koko maakunnan alueelle, joten kaupunkitulvien voidaan olettaa olevan todennäköisiä.
 - Myrskyn oletetaan saapuvan 7:00-8:00 välillä. Oletettu kesto 3 tuntia. Voimakkain myrskynvaihe sijoittunee 8:00-10:00 välille.

Pohdinta ryhmässä

- Mitä ennakkotoimia tilanne aiheuttaa?
- Kuinka varaudumme?
- Kirjatkaa toimet ylös, lyhyine perusteluineen.
 - *Mitä toimia ilmatieteenlaitoksen ensimmäinen varoitus aiheuttaa?*
 - *...entä valmiuspäälliköiden kokouksen jälkeen, kun tilanteen tiedetään tapahtuvan?*
 - *Missä vaiheessa PEL-JOKE käynnistetään? Kuka kutsuu koolle? "Herätekynnys"?*
 - *Valmiussirrot, valmiuspäälliköiden kokoukset organisaatiossa ennen myrskyä?*

Tapahtumat 15.7.2025

- Vahingontorjuntatehtäviä alkaa muodostua Satakunnan alueelle 07:47 alkaen. Poriin ja Raumalle muodostuu heti myrskyn alkuvaiheessa useita tehtäviä, jotka P3:set hoitavat ja jakavat tehtäviä soveltuville yksiköille ruuhkamallin mukaisesti.
- Porissa on sortunut rakennusteline myrskyn johdosta klo 08:10 Sokos Hotel Vaakunan edessä. Rakennustelineen sortumisen johdosta 2 henkilöä on loukkaantunut vakavasti, 4 lievästi.
- Rakennustelineen sortuma on vahingoittanut myös viereistä rakennusta ja useita parkissa olleita ajoneuvoja, sekä katkaisee Gallen-Kallelan kadun. Tehtävä sitoo useita pelastuksen ja ensihoidon yksiköitä.

08:10 – 442A – Gallen-Kallelankatu

- Onnettomuus aiheuttaa aggressiivista sosiaalisen median keskustelua useilla kanavilla, joissa vaaditaan rakennustelineyrittäjää vastuuseen *”huonosti kiinnitetyistä rakennustelineistä.”*
- Syytöksi kohdistetaan myös hotelliin, Porin kaupunkiin ja viranomaisiin.
- Pelastustyön yhteydessä yksi rakennustelineen osanen kaatuu pelastajan päälle, hän loukkaantuu vakavasti.

ILTALEHTI Oulu 22° TILAA PLUS KIRJAUDU

Etusivu Uutiset Urheilu Viikko Plus Sää IL-TV Autot Terveys Hyvä olo Työil.com Asuminen Perhe Pippuri.fi Matkalu Raha Dig

JUURI NYT Suomesta sotaan lähtenyt ukrainalais mies kuoli Venäjän ohjusiskussa

JUURI NYT Porissa palomies loukkaantui vakavasti sortumatehtävällä - Pelastuslaitos vaikenee

- Tapahtuma herättää kiinnostusta mediassa ja kansalaisissa.
- P31 pyytää apua tilanteen jälkiselvityksessä ja debriefingin järjestämisessä.

Uutiset Uutiset Arvostelut Urheilu Viikko

Uutiset Lyhyet Pääuutiset Paikalliset

Paikallisuutiset

Porija Satakunta

Sää Suurmurkyr rävisuttaa Länsi-Suomea! Katso kuvat.

Onnettomuudet

Rakennusteline sortunut Porin keskustassa - Useita loukkaantunut. Palomies jäi sortuman alle!

ILTA-SANOMAT TUOREMMAT LUETUIMMAT SÄÄ

ETUSIVU UUTiset VIHDE URHEILU ME NAISET TALOUS AUTOT HYVÄ OLO DIGI

RAKENNUSTELINE SORTUNUT PORISSA! - Useita loukkaantunut vakavasti. Palomies kuollut. KATSO KUVAT!

SUOMI Viikko - Etu

Keskustelut

Rakennusteline Sortunut Porissa! - Useita loukkaantunut vakavasti. Palomies kuollut. KATSO KUVAT!

Palomies kuoli ehkä Porissa! Mää silleä oikein tapahtuu tietääkö kukaan??

Myrskyn seuranta tässä keskustelussa!

Tekeekö ne siellä palo asemalla mitään? Kellari tuuvi perkelell!

Tapahtumat Satakunta

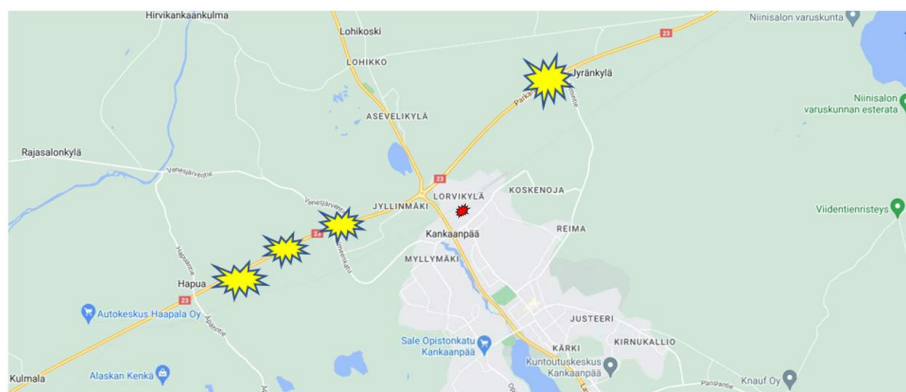
- P32 soittaa 08:15, että Huittisten paloasemalta hävisivät sähköt.
 - Varavirtakone ei toimi, eikä vikaa ole saatu paikallistettua. P32 pyytää toimintaohjeita.
- Kankaanpään on muodostunut eniten tehtäviä koko maakunnasta.
 - Tehtäviä on jonossa 32 kpl ja koko keskustan alue on ilman sähköjä, juoksevaa vettä tulee oletetusti tunnin päästä, kun vesihuoltolaitos saa varavoimakoneet käyttöön.
- Hapua-Jyllinmäki tie 23 on poikki kaatuneiden puiden johdosta, myös Jyränkylän kohdalta tie 23 on poikki.
 - Poliisi ohjaa alustavasti liikennettä, mutta pyytävät pelastuslaitosta varautumaan liikenteen ohjaamiseen. Kiertoreitti: Hapuantie-Venejärventie ja Jäminantie-Parkanontie kautta.

Kankaanpään asemamestari soittaa..

- Kankaanpään paloasemalta tulee ilmoitus kello 09:23, että paloaseman katto on repeytynyt irti myrskytuulessa ja vettä sataa runsaasti sisään miehistötiloihin. Kankaanpään henkilöstö kysyy toimintaohjeita asemamestarilta.
- Asemamestari soittaa PEL-JOKE jatko-ohjeita tilanteessa toimimiseen.

Kankaanpää (havainnekuva)

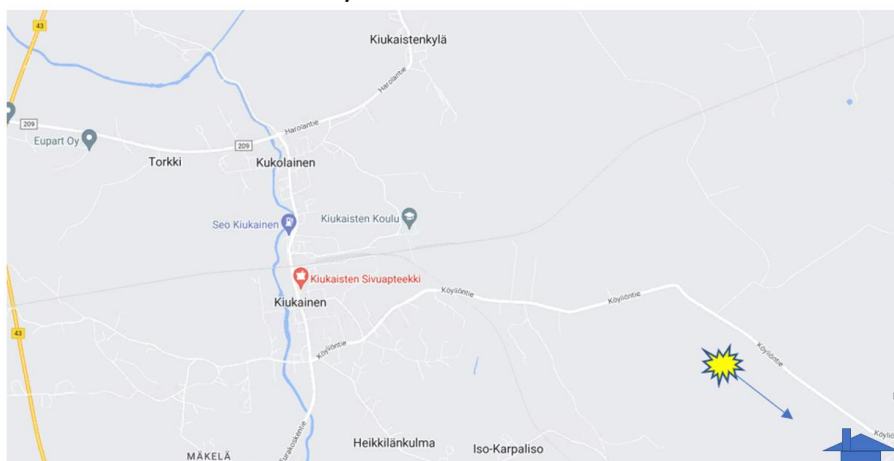
Kankaanpään kunta pyytää apua..

- Kankaanpään Sähköyhtiö tiedottaa 10:00, että mittavia myrskyvaurioita on ympäri Kankaanpäästä ja komponenttipulan vuoksi varaosia ei ole tällä hetkellä saatavilla Suomesta. Kankaanpään keskustan oletetaan joutuvan olemaan ilman sähköä noin viikon ajan. Useat taloudet tulevat olemaan ilman juoksevaa vettä ja sähköä.
- Kankaanpään kunnanjohtaja pyytää yhdessä vesihuoltolaitoksen ja sähköyhtiön kanssa pelastuslaitokselta apua tilanteesta selviämiseen ja tilanteessa avustamiseen suuronnettomuuteen vedoten. Kunnalla ei ole riittäviä resursseja tilanteesta selviämiseen.

Kiukainen

- Kiukaisten keskusta on ilman sähköä myrskyn jäljiltä.
 - Vesihuoltolaitos ei ole varannut varavoimakoneita alueelle ja päivystäjät ovat alkaneet sähköjen katkettua tekemään hankintoja huonolla menestyksellä.
- **Köyliöntien viereiseen metsään on syttynyt salaman iskusta maastopalo. Hätäl ilmoitus tehdään klo 11:22**
 - Palo leviää aggressiivisesti kohti etelää ja Salmensuontien maatilaa.
 - Maatila: 200 nautaa, 15 lammasta, 5 ihmistä. Asukkaat tekevät hätäilmoituksen.
- Kiukaisten VPK saapuu kohteeseen klo 11:30 ja saa hillittyä paloa ensimmäisellä säiliöllisellä ja ottavat lisävettä säiliöautosta.
 - Tekevät ilmoituksen: Säiliön vesimäärä ei tule riittämään palon sammuttamiseksi.
 - Seuraava yksikkö saapuu Paneliasta 30 minuutissa kohteeseen, yksikkö irttaa vahingontorjuntatehtävältä Saarenrannan alueelta.
- Kiukaisten VPK:n yksikönjohtaja kysyy apua sammutusveden saamiseksi alueelle P32:lta 11:45
 - P32 kysyy neuvoa sammutusveden hankintaan ja mahdolliseen maatilan evakointiin PEL-JOKE:lta 11:47.

11:22 – 422B - Köyliöntie

Kello 16:00

- Tehtävien purkaminen sekä vahinkojen raivaamisen odotetaan jatkuvan seuraavat 4 vuorokautta.
 - Tehtäviä on jonossa useita satoja. Osa tehtävistä on nopeasti hoidettavia pieniä raivauksia, osa tulee vaatimaan pitkää tehtävisidonnaisuutta.
 - Kiukaisten maastopalon jälkisammutus kestää vuorokauden haastavan maaston vuoksi.
- P3:set pyytävät PEL-JOKE:lta tukea huoltotoiminnan organisointiin ja työvuorojen jaksotuksiin tehtävien purkamisen ajalle.
 - Harjavaltaan, Lavialle, Huittisiin ja Kankaanpäähän.
 - Myös Kiukaisten maastopalon tilannejohtaja pyytää apua huollon ja logistiikan järjestämiseksi.

Harjoitus on päättynyt

27.11.2023

Yhteenveto

- Toimet pelin aikana ja sen edetessä
- Johtaminen ja päätöksenteko
- Suunnitelmien ja ohjeiden käyttö
- Viestintä (kanavat & toteutus)

- Lyhyet perustelut!

Seuraajat

- Viestintä, tiedottaminen ja CRM (*Crisis resource management*)
 - Kuinka viestintää toteutettiin sisään- ja ulospäin? Kanavat?
 - CRM johtoryhmän kesken: Kuinka viesti kulki ja tilannekuva pysyi yllä pelin aikana. Kuinka tehokasta tiimityö oli?
- Suunnitelmien käyttö ja ohjeiden käyttö
 - Mitä suunnitelmia/ohjeita tunnistettiin?
 - Mitä suunnitelmia/ohjeita käytettiin?
- Organisoituminen ja toiminnan aloituskynnyksen määrittäminen
 - Päätöksenteko ja johtaminen.
 - Tehtävien jakaminen, vastuiden jakaminen, PEL-JOKE aloituskynnys.
- Toimenpiteiden realismi + vaihtoehtojen moninaisuus, pohdinnan syvällisyys.
 - Ovatko toimenpiteet toteutettavissa ja kestäviä pitkässä juoksussa?
 - Huom. 4 vuorokauden yhtäjaksoinen pelastustoiminta.
 - Yhteistyötahojen huomiointi ja yhteyspintojen ymmärrys/käyttö.

Palautetilaisuus

- Harjoitusryhmän oma palaute toiminnasta
 - Mikä meni hyvin? Missä kehitettävää?
- Havainnoitsijoiden palautteet
- Pelinjohtajan palaute

- Harjoitusryhmän palaute harjoitusteknisistä seikoista.
- Havainnoitsijoiden palaute harjoitusteknisistä seikoista.
- Pelinjohtajan palaute harjoitusteknisistä seikoista.
- Kehitystoimenpiteet harjoituksen tiimoilta?

Kiitos!

27.11.2023

